

ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ ПРИ НАУКМА
УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
КОМІТЕТ ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ

ПРОЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якою могла бути
Українська
Конституція

Київ — 2008

**ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ ПРИ НАУКМА
КОМІТЕТ ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ЯКОЮ МОГЛА БУТИ УКРАЇНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

ПРОЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Київ — 2008

ББК 67.400.1 (4УКР)

Я-46

УДК 342.4 (477)

Я-46 Якою могла бути українська Конституція. Проекти громадянського суспільства/ШПА при НаУКМА, УНЦПД, КВУ: За заг. ред. Н.В. Линник. — К.: «Лікей», 2008. — 64 с.

ISBN 978-966-96635-5-9

У дослідженні зроблено спробу представити читачеві бачення основних напрямків та механізмів здійснення конституційної реформи, запропонованих експертним середовищем і політичними партіями протягом 1990—2008 рр., спровокувати широку громадську дискусію навколо нагальних питань українського конституцієтворення.

Видання здійснено в рамках проекту «Експертна підтримка конституційного процесу в Україні», який реалізується Школою політичної аналітики при НаУКМА спільно з Українським незалежним центром політичних досліджень та Комітетом виборців України за сприяння National Endowment for Democracy.

ББК 67.400.1 (4УКР)

Я-46

УДК 342.4 (477)

© Линник Н., Кордун О., 2008
© ШПА при НаУКМА, 2008
© Лікей, 2008 (вид. Т.Мосієнко)

ISBN 978-966-96635-5-9

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОВІТНЬОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	5
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: ТОЧКИ ДОТИКУ.....	7
Механізми залучення інститутів громадянського суспільства до конституційного процесу..	7
Альтернативні проекти української конституції 1993—1999 р.р. (політичні партії).....	7
Проект Конституції Конгресу українських Націоналістів (КУН).....	8
Проект Конституції Конституційного Комітету Української Республіканської Партії...12	
Проект християнсько-демократичної партії України (ХДПУ).....	14
Проект Конституції (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної республіки (УРСР).....	16
Проект Конституції (Основний Закон) України СПУ.....	20
Національна Конституція (проект ВО «Свобода»).....	23
Деякі висновки.....	25
Позиції основних політичних гравців сучасної України.....	26
Погляди Президента на цілі конституційної реформи в Україні.....	26
Проект Конституції БЮТ.....	28
Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» Партії регіонів.....	30
«Концепція системного регулювання суспільних відносин в Україні», підготовлена робочою групою Національної Конституційної Ради.....	32
Пропозиції громадських організацій та недержавних аналітичних центрів.....	37
Проект Конституції, підготовлений керівником Незалежного правового наукового Центру Української наукової Асоціації.....	37
Конституція України (модельний проект) під загальною редакцією В.Речинського.....	39
Школа політичної аналітики при НАУКМА.....	40
Лабораторія законодавчих ініціатив.....	41
Коаліція неурядових організацій за ефективну конституційну реформу.....	45
Пропозиції КВУ.....	45
Громадська Рада України, Громадська Конституційна Рада (ГКР) та «Конституційний клуб» Ліберального Українського Клубу (ЛУК).....	46
Громадянська Асамблея України (ГАУ).....	48
Громадянський конституційний комітет (ГКК).....	49
Основні пропозиції «Білої книги».....	51
Деякі висновки.....	54
ПРИЧИНИ ІГНОРУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАДОЮ ПРОПОЗИЦІЙ НЕУРЯДОВОГО СЕКТОРУ.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
«ГРОМАДСЬКЕ ЛОБІЮВАННЯ» КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПЕРЕДБАЧАТИМЕ.....	59
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	60
ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПАРТНЕРІВ ПРОЕКТУ.....	63

ВСТУП

На жаль, доводиться констатувати, що внаслідок відсутності в Україні сталих традицій реформування Основного Закону та надмірної політизованості конституційного процесу, останній часто розглядається і використовується українськими політичними гравцями суто як інструмент політичної боротьби.

Більшість представників нинішньої політичної еліти не мають намірів ліквідувати установчу та інституційну безсистемність, яка тягне за собою кризу судової, адміністративної системи, системи місцевого самоврядування з відповідними соціально-економічними наслідками. Більше того, вони використовують цю ситуацію для реалізації власних політичних амбіцій та бізнесових інтересів.

Саме тому конституційний процес відбувається методом проб та помилок на тлі постійної внутрішньої та зовнішньої нестабільності і характеризується відсутністю системного наукового і стратегічного підходу у формуванні основ державотворення, неврахуванням ініціатив громадянського суспільства при реалізації політичної реформи.

За час багаторічної діяльності завоювали собі репутацію добре знаних та авторитетних такі аналітичні інституції, як Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова (УЦЕПД), Агентство гуманітарних технологій (АГТ), Інститут місцевої демократії (ІМД), Інститут політики (ІП), Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД), Інститут трансформації суспільства (ІТС), Інститут виборчого права, Інститут масової інформації (ІМІ), Центр політико-правових реформ (ЦППР), Міжнародний інститут порівняльного аналізу (МІПА), Школа політичної аналітики при НАУКМА (ШПА), Лабораторія законодавчих ініціатив (ЛЗІ), Інститут громадянського суспільства (ІГС), комітет виборців України (КВУ) та ін. Всього, за підрахунками Центру ім. О. Разумкова, в Україні діє понад 380 НДО, які позиціонують себе, як дослідницькі структури.

Але ми щиро віримо, що уникнути значної кількості помилок в конституційному процесі і виробити оптимальний державний механізм допоможуть рекомендації і ідеї, авторами яких експертами громадянського суспільства. А таких рекомендацій та ідей за 18 років конституцієтворення накопичилося чимало.

Основними передумовами суспільного авторитету недержавних аналітичних центрів та профільних моніторингових НУО є дійсно незалежний характер їх досліджень; відсутність заангажованості політичними, партійними, корпоративними чи іншими груповими інтересами; використання постійного штату висококваліфікованих фахівців; відкритість і прозорість в роботі; помітна присутність в інформаційному просторі; готовність до співпраці як з громадськістю, так і з органами державної влади.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОВІТНЬОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Новітній конституційний процес в незалежній Україні триває щонайменше 18 років. Його умовним початком можна вважати 16 липня 1990 року — день проголошення Декларації про державний суверенітет України.

Становлення новітнього конституційного процесу відбувалося під впливом декількох чинників:

- відсутності у політичній еліті чіткого і *спільного* уявлення щодо подальшого вектору руху (європейського, азіатського) країни. Це було обумовлено як економічними, так і ментальними особливостями пострадянської доби;
- наявності у більшості політичної еліти знань та навичок з функціонування саме *радянського* державного апарату, відсутності досвіду творити установчі акти та закони самостійно. При цьому у меншості, яка жадала запровадження демократичних норм, був відсутній досвід їх практичної реалізації;
- зародкового стану громадянського суспільства та форм активної участі громадян у прийнятті державних рішень; початкового досвіду з впровадження ефективних демократичних механізмів впливу на прийняття установчих та владних рішень;
- усвідомлення більшістю громадян та меншістю політичної еліти себе як громадян незалежної держави.

Новітній конституційний процес можна розбити на кілька основних етапів.

Перший етап (1990—1993 рр.) пов'язаний з розробкою Концепції нової Конституції України та трьох проектів Основного Закону.

Другий етап (1994—1995 рр.) знаменується прийняттям Конституційного Договору між Президентом України і Верховною Радою України про організацію державної влади та місцевого самоврядування.

Третій етап (1995—1996 рр.) характеризується безпосереднім введенням в дію нової Конституції України.

Слід зазначити, що головною відмінністю ухваленого парламентом тексту від поданого проекту був однопалатний парламент.

І це при тому, що у трьох законопроектах Конституційної комісії (проект, винесений на всенародне обговорення 1992 року, його нова редакція від 27 травня 1993 року, проект в редакції від 15 листопада 1995 року), було запропоновано запровадити класичну форму двопалатного парламенту.

Автори законопроектів наполягали на запровадженні бікамералізму, наводячи на його користь вагому аргументацію про типовість моделі двопалатного парламенту для сучасного конституціоналізму сучасних європейських держав, запровадженні його як стабілізуючого фактора парламентської діяльності та суспільства в цілому, для оптимізації законодавчого процесу, для рівноваги державного механізму в парламенті, для встановлення паритетності стосунків між гілками влади тощо.

Опоненти двопалатної системи наполягали на загрозах федералізації України, бікамералізму як чинника сепаратизму, затягуванні процедури прийняття законів; підвищенні рівня корупції при прийнятті лобістських законів.

На четвертому етапі (1996—2004 рр.) конституційна реформа велася в напрямі втілення конституційних засад у реалії державного та суспільного життя.

Водночас, протягом цього часу не припинялася політична боротьба, метою якої було утримання важелів влади в руках тодішнього президента Л.Кучми та його оточення.

П'ятий етап конституційного процесу (2004—2008 рр.) бере свій відлік у грудні 2004 р., коли до Конституції було внесено зміни в редакції законопроекту №2222-IV. Він передбачав зовні демократичні перетворення, що відповідали європейським стандартам — перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки, але фактично сприяв розбалансуванню як законодавчої, так і виконавчої влади, послабленню президентських повноважень та ін.

Внесення до Конституції непродуманих (та ще й з порушеннями процедури) змін поставило їх легітимність під сумнів і створило прецедент для подальшого системного її порушення і маніпулятивного використання політиками, а також для спроб перегляду конституційних положень.

Усвідомлюючи лавиноподібність і деструктивність процесів, що відбуваються в державному механізмі, а також необхідність запровадження системних конструктивних змін, Президент України В. Ющенко виступив ініціатором формування в кінці грудня 2007 року Національної Конституційної Ради. Ця інституція була покликана розробити Концепцію системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин. Але станом на кінець жовтня 2008 року її діяльність не принесла очікуваних суспільством результатів, передусім через блокування її роботи низкою парламентських політичних сил.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: ТОЧКИ ДОТИКУ

Механізми залучення інститутів громадянського суспільства до конституційного процесу

На початку та в середині 90-х років минулого сторіччя для більшості громадян участь у конституційному процесі полягала, передусім, у обговоренні змісту запропонованих конституційними комісіями проектів Конституції.

Форми цих публічних обговорень були різними — проведення конференцій, «круглих столів» та зборів трудових колективів. Значна кількість таких обговорень протікала в стандартній атмосфері радянських зборів. Але демократичні тенденції вже набирали обертів, про що свідчать наведені нижче показники.

Участь у всенародному обговоренні проекту конституції взяло понад 190 тис. громадян, 20 обласних, 114 міських, районних, селищних і сільських рад, 118 об'єднань громадян, 2900 трудових колективів; інші установи та наукові заклади. Було винесено 47 тис. зауважень та пропозицій. 188 статей проекту було доповнено, 48 статей вилучено і внесено 30 нових статей. Для цього обговорення був використаний механізм надсилання відгуків до Конституційної Комісії. На той час експерти-конституціоналісти, для більшої легітимізації, пропонували провести всеукраїнські публічні слухання в головних регіональних центрах для безпосереднього висловлення волі народу на публічних слуханнях.

Був запропонований алгоритм конституційного процесу, де передбачалась розробка тексту робочою групою, потім — його розгляд Конституційною комісією, висновок Венеціанської комісії, розгляд Верховною Радою України, після чого всеукраїнські конституційні слухання і на завершення — проведення всеукраїнського референдуму. Саме така процедура, на думку експертів, надала б Конституції високої народної легітимізації і забезпечила б «конституційність нової Конституції».

Але найбільш активну участь у конституційному процесі брали політичні партії, громадські організації та науковці з усіх регіонів України, яким було розроблено та оприлюднено близько двох десятків проектів Конституції. Розглянемо стислий зміст та окремі новели цих проектів.

Альтернативні проекти української конституції 1993—1999 р.р. (політичні партії)

Найбільша кількість альтернативних варіантів проектів Конституції була запропонована і представлена на широке обговорення у 1993—1996 роках. Серед них особливу увагу слід звернути на проекти Конституції України Християнсько-Демократичної Партії України, Української Республіканської Партії, Конгресу Українських Націоналістів, проект Конституції (Основного Закону) Української Радянської Соціалістичної Республіки фракції комуністів у Верховній Раді України і деякі альтернативні проекти експертів, представників громадськості.

Проект Конституції Конгресу українських Націоналістів (КУН)

Проект був опублікований у 1994 році. В ньому міститься 13 глав, 184 статті. Особливий акцент в цьому документі зроблено на національних цінностях українців. Зокрема, на суверенному праві української нації, на вшануванні вікових традицій державотворення починаючи з часів України-Русі, на пам'яті голодоморів, геноциду і жертв комуністичного тоталітаризму та ін.

В Основних Конституційних засадах проекту КУН зазначається, що Україна є унітарною правовою соборною національною державою з республіканською формою правління.

Офіційна мова — українська, але поруч з цим всім етнічним меншинам і групам гарантується право вільного мовного і національно-культурного розвитку, інші мови можуть використовуватись як мови навчання при обов'язковому володінні державною мовою.

Найвищим безпосереднім вираженням влади народу є референдум і вільні вибори.

Господарство України ґрунтується на соціальній ринковій економіці, вона має слугувати загальному добру.

Політичні партії вільно конкурують між собою в питаннях політичної орієнтації громадян і обрання органів влади. Заборонена партійна діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування (крім парламентських фракцій у Палаті Послів) військових формуваннях, підприємствах, установах, навчальних закладах.

У главі про основні права, свободи і обов'язки вказано на загальні права та обов'язки громадян, але вони не обмежуються розміщеними у розділі статтями.

Цікавим є внесення до цього розділу положення про неприпустимість монополізації будь-якого виду засобів масової інформації.

До цієї глави також включено положення про заборонену утворення структурних підрозділів політичних партій, центри яких перебувають закордоном.

Детально виписані положення про умови працевлаштування жінок і неповнолітніх. Є також положення про надання в приватних лікувальних закладах безплатної медичної допомоги окремим категоріям громадян, що потребують підвищеного соціального захисту.

Нагляд за дотриманням прав та свобод громадян здійснює Уповноважений Національних Зборів України з питань прав людини (Народний Правозахисник).

Є положення про обов'язки батьків та дітей, в якому зазначено, що утримання та виховання дітей і надання їм освіти — обов'язок батьків. Повнолітні працездатні діти зобов'язані піклуватися та доглядати непрацездатних батьків. Це положення знімає з держави обов'язок щодо пенсійного забезпечення осіб літнього віку, що мають працездатних дітей.

В цьому проекті є окрема глава «Держава та Церква», де виписані положення, що регламентують взаємовідносини між церквою та державою. Стверджується, що держава всіляко сприяє духовному відродженню нації та матеріально підтримує відродження Христової Церкви в Україні.

В окремій главі розглядаються різні аспекти здійснення національного суверенітету через обрання своїх представників до органів державної влади, а також через законодавчу ініціативу та референдум.

Відповідно до законопроекту, Президента, Віце-Президента і Національні Збори України обирає безпосередньо народ, прямим, рівним, таємним голосуванням.

Детально прописана в тексті Основного Закону процедура виборів, які проводяться на базі багатомандатних виборчих округів за системою, яка забезпечує пропорційне представництво політичних партій і голосування за партійними списками.

Списки виборців на дільницях є постійними і до них вносяться відповідні зміни та доповнення. Виборець має постійну картку виборця.

Законодавчу ініціативу з законопроектом мають право вносити від імені не менш як 250 тис. виборців, а законопроект про внесення змін до Конституції — не менш ніж 2 мільйони 500 тис.

Всеукраїнський референдум — конституційний спосіб прийняття народом через голосування законів та інших державних рішень. Питання, що виносяться на референдум, мають бути сформульовані однозначно чітко.

Народ здійснює державну владу через органи законодавчої, виконавчої або судової влад, кожна влада є самостійною при виконанні своїх функцій.

В главі «Президент» вказано, що він уособлює єдність нації, забезпечує функціонування державних влад і правничу наступність Держави, обирається на 4-ри роки. Детально виписано порядок проведення виборів, порядок оскарження та порядок вступу на посаду. Відмінність від інших законопроектів — це запровадження посади Віце-Президента.

Виборці голосують одразу і за кандидатуру Президента і за кандидатуру Віце-Президента, якого обирає кандидат у Президенти під час виборчої кампанії. Віце-Президент автоматично при обранні стає головою Сенату. Цікаво, що Віце-Президент обирається на 5-ть років, що очевидно є помилкою, оскільки при обранні нового президента буде обрано і його заступника.

Президент представляє державу і націю на міжнародній арені, здійснює загальне управління країною, забезпечує взаємодію виконавчої влади із законодавчою і судовою. Жоден акт Президента, який потребує фінансування, не набуде чинності без підпису Прем'єр-Міністра.

Президент визначає кандидатуру Прем'єра і після вотуму довіри Національних зборів призначає на посаду.

Президент має право також головувати на засіданнях Кабінету міністрів. Президент за поданням Прем'єра звільняє та призначає міністрів та інших осіб виконавчої влади.

Президент на пропозицію Кабінету Міністрів і за згодою Сенату призначає ректорів земель та дипломатів.

Президент промульгує закони, користуючись правом відкладного вето, має право законодавчої ініціативи. Готує та представляє щорічні доповіді Національним Зборам, але ці доповіді не обговорюються.

Президент оголошує всеукраїнський референдум, після консультації з Прем'єром та главами палат. Президент Головує на засіданнях Вищої ради юстиції та призначає одну третину членів Конституційного Суду.

У розділі, що стосується Національних зборів, зазначено, що вони здійснюють функції законодавчої влади на основі двопалатного парламенту, що працює на постійній основі.

Палата Послів обирається за пропорційною системою на 4-ри роки і складається з 450 Послів, і діє на основі представницького мандату.

Сенат обирається непрямыми виборами терміном на 6-ть років. Він забезпечує рівне представництво від земель по 2 Сенатора, по 1-му від етнічних меншин, від релігійних організацій. До Сенату входять довічно всі колишні Президенти. Обираються сенатори земельними зборами та відповідними керівними органами етнічних меншин і релігійних організацій за мажоритарною системою відносної більшості.

В проекті зазначено, що депутати мають підтримувати тісний зв'язок зі своїми виборцями. Прописані основні вимоги щодо кворуму засідань палат та прийняття ними легітимних рішень.

Національні Збори на спільному засіданні Палат: проголошують акт обрання Президента і Віце-Президента, або приймають їх відставку; вирішують питання про тимчасове виконання функцій Президента або Віце-Президента; заслуховують доповіді Президента; оголошують стан війни за поданням Президента; затверджують укази Президента про воєнну або надзвичайну ситуацію; приймають постанову про всеукраїнський референдум; призначають одну третину суддів Конституційного Суду; регулюють організацію про проведення спільних засідань.

До виняткових повноважень Палати Послів належать: затвердження складу та програми уряду; контроль за здійсненням держбюджету; призначення і звільнення Глави Нацбанку, Контрольної палати, державних контролерів; проведення розслідувань за звинуваченнями в порядку імпичменту, що їх висувають депутати національних Зборів чи приватні особи проти Президента, Послів чи Сенаторів, Голови та суддів Конституційного Суду і Верховного суду, глав дипломатичних представництв, Глави Нацбанку, Голови контрольної Палати у скоєнні ними адміністративних правопорушень чи кримінальних злочинів, вчинених ними під час виконання ними службових обов'язків.

До виняткових повноважень сенату належить: ратифікація, денонсація міжнародних договорів; контроль за станом реалізації прав і свобод нацменшин та конфесійних меншин, прав соціально вразливих верств, прав українців закордоном; призначення та звільнення Уповноваженого Національних Зборів з прав людини; висловлення/не висловлення попередньої згоди щодо кандидатур міністрів, голови і суддів Конституційного Суду, префектів земель, дипломатів, тощо; визначення чисельності Збройних Сил; визначення структури Служби Безпеки; захист прав громадського самоврядування; аналогічно Палаті Послів розгляд в порядку імпичменту.

Право законодавчої ініціативи у національних Зборах належить Палатам, Послам, Сенаторам, Президентові і Кабміну, Верховному судові щодо питань, що належать до його відомості. Далі в проекті детально подана процедура внесення законодавчої ініціативи, процесу та термінів її розгляду. Цікаво, що не вимагають затвердження Президентом Закон про бюджет, конституційні закони та акти зборів, прийняті на спільному засіданні.

Національні збори від імені Нації здійснюють виняткові повноваження розпоряджатися усім майном, що є на балансі у держави. Оперативне управління державним майном здійснює виконавча влада, дотримання режиму державного майна покладено на Палату Послів.

Присвячено декілька статей визначенню, що є державним бюджетом, процедури його прийняття, про звіт за виконання держбюджету.

Зазначено, що Контрольна Палата є органом парламентського контролю за оперативним управлінням державною скарбницею і виконанням закону про державний бюджет, підзвітна палаті послів, складається з 16-ти Державних Контролерів, яких обирає Палата Послів.

Кабінет Міністрів забезпечує проведення внутрішньої і зовнішньої політики, виконання законів, загальне керівництво державною адміністрацією, керується програмою діяльності, затвердженою Палатою Послів. Далі в тексті виписані вимоги для кандидатів, обов'язковість присутності на засіданнях Уряду, положення про звітність та її терміни, про відповідальність.

Зазначено, що Акти Президента та Прем'єра скріплює своїм підписом відповідальний міністр, і без його підпису акти не мають чинності. Кабінет Міністрів і кожен міністр зобов'язаний давати відповіді на запити Депутатів національних зборів. Вотум недовіри Кабінету Міністрів або його члену приймається більшістю голосів послів.

У главі, присвяченій Державній адміністрації і організації влади в територіях, зазначено, що державну адміністрацію складають спеціальні центральні та місцеві органи, вона підпорядковується вихідним принципам національного суверенітету і спрямована на практичну реалізацію основних функцій виконавчої влади. Центральними органами держадміністрації є міністерства.

Державне управління здійснюється через адміністративно-територіальний поділ, на засадах децентралізації влади. Територія України поділяється на землі, повіти, міста, містечка і села, там органи державної влади формуються на стільки, наскільки це необхідно для здійснення загальнодержавних функцій.

Місцевими органами державної адміністрації є Префекти земель, вони є представниками Президента, а у своїй діяльності підпорядковуються Прем'єр-Міністрові.

В главі «Самоврядування» вказано, що представницькими органами громад сіл, містечок і міст є Збори, які обираються на три роки. Повітові збори обираються сільськими і містечковими, а земельні збори відповідно сільськими, містечковими і міськими. Виконавчими органами сіл, містечок і міст є Управи, що їх формують Голови управ, яких обирають виборці на три роки. Виконавчими органами повітових і земельних зборів є відповідні управи.

В малих селах місцеву владу здійснює Староста, голова управи виконує функції голови відповідних зборів. Голови управ всіх рівнів можуть бути усунені з посади Прем'єр-міністром за поданням земельного Префекта і разі порушень законів та конституції.

Самоврядні органи формують власні бюджети і користуються, володіють і розпоряджаються муніципальним майном. Вони приймають акти місцевої дії, які обов'язкові для відповідної території.

Нагляд за самоврядними органами здійснює Префект.

В главі «Судова влада» є певні відмінності від попередньо представлених офіційних проектів в наступному. Судову систему складають Конституційний Суд, загальні суди (кримінальні, цивільні, адміністративні), патентні, торгові, військові. Очолює Судову систему Верховний Суд, в який входять кримінальна, цивільна,

адміністративна, патентна, торгова, військова колегії. Суддів призначає Президент за поданням Вищої ради суддів.

Державне обвинувачення в суді підтримує прокурор. Для цього при повітових, міських, окружних, земельних судах та Верховному Суді діють прокурорські палати, а призначає прокурорів усіх рівнів Міністр юстиції на 5-ть років.

Глава про Конституційний Суд містить положення про те, що він складається з 15-ти суддів, враховуючи голову і заступників, яких призначають пропорційно Президент, Національні Збори та Верховний суд.

Конституційний Суд приймає до впровадження справи про конституційність всіх актів виконавчої та законодавчої влади, а також актів самоврядних органів. Правом звернення користуються Президент, Національні Збори, їх палати, Прем'єр, Народний Правозахисник, Голова Верховного суду, органи самоврядування, громадянин.

Є ще глави про національну безпеку, які не особливо відрізняються від подібних положень офіційних проектів, а також глава про зміни та доповнення до Конституції, де також зазначено, що тільки референдумом приймаються зміни до глав про конституційні засади, права та свободи громадян, входження до будь-яких міжнародних об'єднань, або територіальні зміни.

Проект Конституції Конституційного Комітету Української Республіканської Партії

Опублікований в газеті «Самостійна Україна» від 23 березня. Є найбільш лаконічним — в ньому всього 5 глав і 65 статей. В деяких положеннях і визначеннях ін. узгоджується з проектом КУНу, зокрема у питаннях основних засад та самоврядування.

Зазначено, що Україна є національною державою, що представляє інтереси української нації, і, на відміну від проекту КУНу, додано, що «кожен громадянин, незалежно від його етнічного походження, який визнає Конституцію і Закони України, належить до Української нації».

За цим проектом Україна є унітарною державою з чітким розмежуванням повноважень між державною і місцевою владами, міра якого встановлюється законом.

Україна є республікою з президентсько-парламентською формою правління. Державна влада здійснюється за принципом розподілу на законодавчу, виконавчу, судову.

Щодо статей, що стосуються прав людини, зазначено, що вони не є вичерпними.

У главі «Державна влада» зазначено, що єдиним і виключним носієм державного суверенітету є українська нація, яка здійснює владу шляхом виборів та референдумів.

Законодавчим органом є Національні збори — двопалатний парламент, який встановлює правові засади економічного і політичного життя, приймає закони, ратифікує і денонсує міжнародні договори, затверджує держбюджет, депутати працюють на професійних засадах.

Народну палату складають 350 депутатів, що обираються за пропорційною системою на 4-ри роки.

До виключних повноважень Народної палати належать: вирішення питання про довіру Прем'єр-міністрові, призначення/звільнення, прийняття відставки Голови Нацбанку.

До складу Сенату входять по три представники від областей, по одному від Києва та Севастополя, які обираються за мажоритарною системою на 6 років.

До виключних повноважень Сенату належить затвердження суддів Конституційного та Верховного суду, глав дипломатичних представництв.

Право законодавчої ініціативи належить Президентові, депутатам парламенту. У тексті виписана процедура прийняття законів, що включає в себе схвалення Народною палатою, розгляд протягом 5-ти днів Сенатом, схвалення більшістю голосів. В разі несхвалення — повернення на доопрацювання в Народну палату; при схваленні — передача Президентові, підписання та оприлюднення.

Національні збори наділені повноваженнями призначення Всеукраїнського Референдуму про довіру Президентові. Якщо йому буде висловлена довіра — національні збори протягом двох тижнів розпускаються, а Президент оголошує дату виборів до парламенту.

Президент обирається на 4-ри роки, очолює виконавчу владу, визначає внутрішню та зовнішню політику держави, представляє на затвердження Національним зборам кандидатуру Прем'єра, за його поданням затверджує членів Уряду, призначає керівників структур влади. У разі висловлення недовіри Прем'єр-міністрові, Президент оголошує про відставку Прем'єра, у разі неоголошення, і другого представлення недовіри протягом трьох місяців, Президент оголошує про відставку Прем'єра, що тягне за собою і відставку Уряду. До обрання нового Прем'єра його функції виконує Президент.

У разі, якщо Президент не може здійснювати свої функції, їх тимчасово виконує Прем'єр. Президент має повноваження призначати всеукраїнський референдум про довіру Національним зборам. Якщо на референдумі Зборам висловлена довіра, тоді Президент протягом двох тижнів подає у відставку, а Національні збори оголошують дату виборів Президента.

Прем'єр формує Уряд, подає на затвердження парламенту держбюджет, визначає економічну політику та забезпечує її реалізацію.

Правосуддя здійснюється: мировими судьями, повітовими, міськими обласними судами, Вищим арбітражним, Верховним та Конституційним судами. Судовий нагляд за діяльністю кримінальних, цивільних суддів здійснює Верховний Суд, який є найвищою касаційною або апеляційною інстанцією. Судовий нагляд за діяльністю арбітражних судів здійснює Вищий арбітражний суд.

Судді, крім мирових і суддів Конституційного й Арбітражного судів, призначаються безстроково за результатами конкурсу. Порядок виборів, призначення і усунення суддів різних рівнів визначається конституційним законом.

Систему територіального устрою складають області, повіти, міста, села, які наділяються правами муніципального самоврядування. Міське самоврядування вищевказаних одиниць здійснюється відповідними виконавчими органами — управами, а також представницькими органами — радами, а також місцевими референдумами.

Обласні повітові та міські голови управ обираються виборцями територіально одиниці, вищі посадові особи селища — старости, обираються виборцями сіл. Виконавчі органи територіальних одиниць діють у межах повноважень, наданих їм вищими ор-

ганами державної виконавчої влади та є носіями державної виконавчої влади. Ради затверджують бюджет відповідної територіальної одиниці, контролюють його виконання, затверджують і контролюють виконання планів розвитку відповідних територіальних одиниць, ухвалюють акти в межах своєї компетенції. Нагляд за діяльністю самоврядування здійснюють відповідні органи виконавчої та представницької влади.

У главі «Захист Конституції» визначено кількісний склад Конституційного Суду — 15 осіб: 7 кандидатур від Президента, 8 від Народної Палати, обраних на 10 років. Кандидатури суддів мають бути затверджені Сенатом.

Правом звернення володіють голова Конституційного Суду, Президент, Національні збори, Кабмін, Голова Верховного Суду, органи місцевого самоврядування, окремі громадяни. Постанова Конституційного Суду про невідповідність певних законів, актів чи міжнародних договорів припиняє їх дію після початку їх розгляду у Конституційному Суді, а тих, що введені в дію — з моменту схвалення відповідної постанови Конституційного Суду.

Зміни та доповнення до Конституції можуть бути схвалені тільки новоскликаними Установчими Зборами.

Проект християнсько-демократичної партії України (ХДПУ)

Проект був поданий як законодавча ініціатива депутатами В. Костицьким, В. Шишкіним (в розробці приймав участь політолог В. Журавський,) є концептуально відмінним від запропонованих на той час проектів основного Закону.

Україна закріплюється як незалежна демократична правова держава, утворена на основі самовизначення української нації.

Націю як політичний інститут складають всі громадяни, незалежно від етнічного походження; повнота влади належить народові і здійснюється за її поділом на законодавчу, виконавчу і судову. Конституційне видання і державну підтримку має широке місцеве самоврядування.

Україна проголошується соціальною державою, яка базується на засадах соціальної справедливості, соціально-орієнтованої економіки і соціального партнерства;

Україна закріплюється як світська держава, церква відокремлена від держави. Але християнська церква визначається національною. Іншим конфесіям та релігійним організаціям в проекті гарантується вільна та рівноправна діяльність.

У проекті пріоритетними проголошуються права і свободи людини і громадянина. Зasadничі положення про найвищу цінність — життя людини, її честь і гідність, червоною ниткою проходять через всі конституційні норми.

Основою вільного суспільного розвитку є політична та економічна багатоманітність, а також принципи гуманістичної християнської моралі.

Закріплюється принцип єдиного українського громадянства, який дотримується в світовій практиці.

Офіційною державною мовою є українська, але гарантується вільне мовне спілкування і мовний розвиток нацменшин.

В проекті запропоновано закріпити, окрім державних символів, ще девіз «Воля. Рівноправність. Злагода».

Зазначено, що Українська держава дотримується всіх загальновизнаних норм міжнародного права і прагне до співпраці зі світовим товариством у статусі миролюбної держави, що відмовляється від війни як засобу розв'язання міжнародних конфліктів, що і закріплюється в Конституції як інноваційна теза для наслідування іншими державами.

У другому розділі визначено суть виборчої системи: вибори до парламенту та інших представницьких органів проводяться за змішаною системою, яка гарантує як мажоритарне представництво, так і пропорційне партійне представництво і голосування за партійними списками.

Контроль за проведенням виборів покладається на Верховний Суд України.

У розділі про основні права та свободи, як і в переважній більшості оприлюднених офіційних проектів, зазначено, що права і свободи є природними, невідчужуваними, непорушними. Закладений захист соціально вразливих верств населення, право на працю, соціальний захист тощо. Однією з гарантій забезпечення прав вперше на конституційному рівні передбачено право кожного на збройний захист себе, своєї родини та власності, з гарантією придбання у певному порядку особистої зброї.

У розділі про законодавчу владу закріплюються положення про двопалатний парламент — Національні збори. За палатами — Сенатом та Палатою депутатів — закріплені відповідні функції. Палата депутатів складається з 303 членів, які обираються по єдиному загальноукраїнському багатомандатному округу за пропорційною системою, згідно з партійними списками. А Сенат складають 150 депутатів, обраних на 6 років в одномандатних кругах за мажоритарною системою відносною більшості, по 3 сенатори від областей і столиці; 3 представники Сенату обираються кримськотатарським народом за процедурою визначеною ним же.

Президентові належить вся повнота державної виконавчої влади, і відповідальність за неї зосереджується також на Президентові, який є главою держави і виконавчої влади. Передбачається, що він очолює Кабінет Міністрів і відповідальний за його діяльність. Президент формує Уряд, погоджує його склад з палатою депутатів. Оперативне керівництво Урядом здійснює Перший міністр, який за посадою і за дорученням Президента може представляти його у Національних зборах. У проекті передбачається і посада Віце-президента, який за посадою є Головою Сенату.

Для запобігання зловживань передбачається механізм стримування і противаг між гілками влади. Так, Палата депутатів може висловити недовіру Кабінету міністрів; може оголосити всенародний референдум про дострокове припинення повноважень Президента. Якщо за результатами голосування Президент одержить довіру, він може оголосити розпуск палати депутатів і оголосити дострокові вибори депутатів.

За проектом передбачається нова система судової влади, де передбачена єдина система загальних судів, очолювана Верховним Судом й організована за територіальним та галузевим принципами. До суддівського корпусу входять професійні та мирові судді. Конституційний Суд формується в складі 18 осіб у рівній кількості Сенатом, Президентом, Верховним Судом із застосуванням ротації одного судді через кожні три роки.

Адміністративно-територіальну систему складають землі, повіти, міста, містечка, селища. Земель має бути дещо більше від кількості областей, здійснення державної влади покладається на земельні ради та земельні управи, які діють за принципом поділу на функції представницькі та виконавчі, земельні управи не є виконавчими

органами земельних рад. Державні органи земель самостійно в межах своєї компетенції здійснюють державне управління, формують земельний бюджет.

Для забезпечення реалізації загальнодержавної політики в землях утворюються префектури на чолі з префектами земель, які призначаються Президентом і діють в межах контрольно-наглядових та координаційних повноважень.

На рівні міст, містечок і сіл діє муніципальне самоврядування, яке є самостійним в економічному, фінансовому і адміністративному відношенні. Органами муніципального самоврядування є відповідні ради з кількісним складом від 7 до 21 радника і обираються безпосередньо населенням. Виконавчим органом муніципалітету є управа, її голова обирається населенням, він же є і головою відповідної ради, при невеликій кількості населення управу можна не утворювати — їх функції покладаються на старосту.

У повітах для координації розвитку територій і здійснення спільних заходів утворюються асоціації муніципалітетів.

Нова Конституція має затверджуватись всенародним референдумом.

Проект Конституції (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної республіки (УРСР)

Проект був запропонований фракцією комуністів у Верховній Раді України у 1995 році. Він складений з 9-ти розділів і 140 статей.

Якщо дивитися об'єктивно, це є один з найбільш системних і ґрунтовних проектів того часу. Велика увага у проекті приділяється правам людини і громадянина, і практично саме в цій редакції вони перекочували до нині чинної конституції.

У преамбулі цього проекту зазначається соціалістична спрямованість суспільного розвитку, а також вірність радянській формі народовладдя.

В основах конституційного ладу зазначено, що УРСР — народна соціалістична республіка, що виражає волю робітників і селян, а також трудової інтелігенції.

Народ є джерелом влади. Територія УРСР недоторканна. Державними мовами є українська і російська, їм забезпечується всебічний вжиток.

УРСР самостійно вирішує про добровільний вступ до міжнародних формувань.

У главі «Суспільство і держава» зазначено, що суспільне життя в УРСР ґрунтується на пріоритеті суспільства над державою. Пріоритетним є розвиток соціалістичного суспільства як асоціації рівноправних вільних громадян, на засадах самоврядування та саморегулювання. Мета суспільства — створити умови для вільного розвитку кожної людини. Подальші тези визначають людину як найвищу цінність і підпорядковують суспільство і державу її інтересам.

Третьою главою перед главою «Адміністративно-територіальний устрій» йде глава про АР Крим, де зазначено, що АР Крим має свою конституцію, самостійно вирішує питання внутрішнього життя автономії, бере участь у вирішенні питань, що належать до відання УРСР через повноважних представників.

В главі про «Адміністративно-територіальний устрій» йдеться про те, що адміністративно-територіальна одиниця — це автономна республіка, область, місто, район, район у місті, селище, сільрада, село. Перераховані 24 області, АР Крим та міста Київ та Севастополь, як міста з особливим статусом.

Далі йде глава присвячена державним символам.

У розділі «Права і свободи людини і громадянина» 42 статті і 5 глав — це загальні принципи, громадянство, політичні права і свободи, економічні соціальні культурні права, а також гарантії прав і свобод. У всіх цих главах зазначені відповідно до міжнародних стандартів положення щодо гарантії прав та свобод громадян, загалом на дуже демократичних засадах. Цікавими особливостями є право на визначення національної приналежності самим громадянином; право на звернення до державних та громадських органів і критику, переслідування за критику забороняється. Окреме положення передбачає охорону праці та заборону примусової праці; право на екологічно безпечні умови життя. Є також право на оскарження дій державних органів, громадських органів та посадових осіб.

У розділі «Суспільний устрій» глава про політичний устрій передбачає пряме народовладдя. Найважливіші питання життя республіки, автономії, області, міста, селища виносяться: на народне обговорення і затверджуються місцевими референдумами, або — на всенародне обговорення і затверджуються всеукраїнським референдумом, або — на опитування (плебісцит) у порядку, передбаченому законом.

Представницькими органами державної влади в УРСР є Ради депутатів трудящих: Верховна Рада, Верховна Рада АР Крим, обласні ради, Київська і Севастопольська міські, районні, міські, районні у містах, селищні, сільські Ради депутатів трудящих.

Фінансування державою партій, політичних рухів, громадських організацій забороняється, вони також не мають права отримувати будь-яку матеріальну допомогу від іноземних держав, організацій, громадян.

Статус і діяльність партії (коаліції партій), що здобула перемогу на виборах, і партії (коаліції партій), що перебуває в опозиції, визначається окремим законом.

Основою економічної та соціальної організації суспільства в УРСР є вільна праця людей, держава забезпечує рівні вихідні умови для всіх громадян у соціальній сфері.

Принципи економічної організації УРСР: виняткове право народу на національні багатства і національний дохід; забезпечення умов розвитку всіх форм власності при пріоритетному визначенні колективних форм; державне планування та регулювання економіки; здійснення громадського контролю у сфері виробництва та розподілу; реорганізація економіки та промисловості у відповідності до сучасних світових тенденцій; запобігання монополізації виробництва; державна підтримка агропромислового комплексу.

Форми власності: особиста/приватна трудова; колективна трудова; загальнодержавна, комунальна. Земля не може бути у власності, а лише надаватися у володіння і користування.

УРСР захищає інтереси споживача.

В УРСР здійснюється єдина інвестиційна, фінансова та митна політика. Державний Банк УРСР проводить єдину грошово-кредитну політику.

Бюджет УРСР складає Уряд, верховна Рада приймає бюджет. Парламент визначає видатки до бюджету.

Держава регулює діяльність профспілок. Держава визначає систему охорони здоров'я і спорту; держава сприяє розвитку науки та культури; охороняє сім'ю як осередок суспільства і т.п.

У розділі «Система організації влади» визначено такі принципи формування та функціонування державної влади: законність у діяльності всіх ланок державної влади; розмежування функцій та повноважень між гілками влади; субординаційність рішень; виборність представницьких органів; підзвітність, підконтрольність і змінність виборних осіб; поєднання різних форм представницької та безпосередньої демократії; відповідальність; урахування громадської думки; контроль представницьких органів за цільовим використанням коштів управліннями.

Обрання депутатів до представницьких органів проходить на основі рівного, прямого виборчого права. Всі депутати, крім депутатів Верховної Ради, здійснюють свої повноваження не припиняючи своєї виробничої чи службової діяльності. Депутат постійно звітує перед виборцями, і може бути відкликаний, якщо не виправдав довіри виборців. Депутат має право депутатського запиту, йому гарантується недоторканість, що регламентується відповідними законами; кримінальна справа може бути порушена тільки Генеральною Прокуратурою УРСР. Всі депутати обираються строком на 5-ть років.

Верховна Рада УРСР — найвищий орган державної влади і єдиний законодавчий орган. Вона формує найвищі державні органи і визначає порядок формування інших республіканських і місцевих органів влади; здійснює законодавчі, засновницькі та контрольні функції.

До виключних повноважень Верховної Ради УРСР належать: прийняття Конституції (для затвердження найважливіших положень проводиться всеукраїнський референдум) і законів, прийняття змін та доповнень, їх тлумачення; питання національно-державного та територіально-адміністративного устрою; розгляд питань про зміну кордонів; призначення виборів та затвердження складу ЦВК; призначення Голови Ради Міністрів, утворення міністерств, затвердження персонального складу Уряду; обрання голови і членів Конституційного Суду, Верховного Суду, обласних суддів, суддів м. Києва та Севастополя, голови і Суддів Вищого Арбітражного Суду, призначення Ген. прокурора, колегії Прокуратури і Комітету державної безпеки; обрання Комітету народного контролю, Голови. Державного банку, голови державного телерадіомовлення, призначення головних редакторів засобів масової інформації ВР УРСР; видання актів про амністію; встановлення правил набуття і припинення громадянства; припинення постанов Уряду; скасування Указів і Постанов Президії ВР УРСР, розпоряджень Голови ВР УРСР; зупинення решти актів Ар Крим та обласних і місцевих рішень різного рівня рад.

Для ефективного оперативного функціонування ВР УРСР обирається Президія, на чолі з Головою ВР; Президія проводить організаційну роботу. Голова ВРП УРСР — вища службова особа в державі, крім загального керівництва Президією та парламентом, представляє Україну у міжнародних відносинах, підписує міжнародні договори.

Рада Міністрів УРСР — вищий колегіальний виконавчий і розпорядчий орган влади. В роботі ради з правом вирішального голосу має право брати участь Голова Уряду Ар Крим. Уряд подає на розгляд парламенту програму дій і звіт про виконання. Якщо ВР УРСР висловлює недовіру Уряду, останній йде у відставку.

Уряд має такі повноваження: забезпечувати захист держави, громадян, власності; розробляє стратегію соціально-економічного розвитку; забезпечує реалізацію фінансової, соціальної, екологічної, міжнародної політики; розробляє і здійснює загальнореспубліканські програми; координує діяльність міністерств і відомств.

Місцеві ради трудящих і місцеве самоврядування — це система державних органів на місцях. До системи входять: загальні збори (сходи) громадян, ради трудових колективів, комітети і ради мікрорайонів, домові, вуличні, квартальні, дільничні, селищні, сільські комітети і інші органи. Ради трудящих на своїй території об'єднують, координують, спрямовують діяльність всіх органів місцевого самоврядування, забезпечують комплексний економічний та соціальний розвиток територій; здійснюють контроль над дотриманням законодавства; затверджують місцеві бюджети; розпоряджаються комунальною власністю; встановлюють місцеві податки та збори; ведуть господарчу діяльність.

Виконавчими та розпорядчими органами місцевих рад є виконавчі комітети, вони здійснюють функції державного управління в межах їх компетенції та території.

Правосуддя в УРСР здійснюють виключно суди. Судова система складається з Верховного Суду УРСР, Верховного Суду АР Крим, обласних, Київського, Севастопольського, районних, міських, районних у місті народних судів. Для розгляду справ військовослужбовців створюють Військовий суд (варіант: створюють Військову колегію Верховного Суду УРСР, а також окружні військові суди.)

Всі суди створюються на засадах виборності суддів і народних засідателів на основі загального, рівного, прямого виборчого права. Голів і заступників Верховного Суду УРСР, обласних, Київського, Севастопольського судів обирає ВР УРСР, Голову і заступників Верховного Суду АР Крим обирає ВР АР Криму (варіант ВР УРСР). Всіх суддів обирають терміном на 7-м років.

Будь-яке втручання у здійснення правосуддя забороняється, передбачається обов'язковість виконання всіх судових актів всіма органами влади, іншими установами і громадянами.

Господарчі спори вирішує Вищий Арбітражний Суд.

Прокурорський нагляд винесено в окремий розділ. У функції прокуратури входить вищий нагляд за дотриманням законів і міжнародних правових актів всіма органами державного управління, іншими установами, що функціонують в державі, а також громадянами. Нагляд здійснює Генеральний Прокурор та підлеглі йому прокурори.

Генерального Прокурора УРСР призначає ВР УРСР за поданням Голови ВР УРСР терміном на сім років, він підзвітний і відповідальний перед ВР УРСР.

Прокурора АР Крим, областей, районів, міст, транспортний, екологічних та спеціальних прокурорів призначає Генеральний Прокурор терміном на 5-ть років, це і є системою органів прокуратури.

У розділі «Зовнішня політика Республіки» зазначено, що УРСР — повноправний член світового співтовариства, і як один з членів ООН, виступає за врегулювання міжнародних конфліктів виключно мирним шляхом. Головними цілями і принципами зовнішньої політики є активна участь у загальноєвропейських процесах та поглиблення всебічного співробітництва з Росією і іншими членами СНД. Декларується спрямованість на статус постійно нейтральної держави і дотримання неядерних принципів.

Для забезпечення захисту Конституції створюється Конституційний Суд, в його компетенцію входить розгляд справ про відповідність конституції Законів та інших підзаконних актів; розв'язання конституційно-правових суперечок; прийняття рішень про конституційність міжнародних договорів.

Конституцію приймає ВР УРСР не менш як 2/3 голосів, перед прийняттям Радою триває всенародне обговорення проекту, схваленого ВР Української РСР. Порядок внесення змін приймає ВР УРСР не менш як 2/3, у випадках зміни форми державного правління, соціального вибору питання має бути винесено на всенародний референдум.

Проект Конституції (Основний Закон) України СПУ

Проект був надрукований в газеті «Товариш» згідно з резолюцією Політичної Ради СПУ «Про участь Соціалістичної партії України у конституційному процесі та конституційні засади суспільного життя і державного устрою в Україні, що їх відстоює СПУ на сучасному етапі» від 14 жовтня 1995 року. У підготовці проекту були використані окремі статті та положення опублікованих проектів Конституцій низки партій, проекту, підготовленого групою вчених та юристів у 1993 році, ряд положень чинної у 1995 році Конституції.

Проект був підготовлений також за участі низки громадських організацій: Всеукраїнським товариством «Прометей», Союзом жінок-трудівниць «За майбутнє дітей України», вченими ВНЗ, фахівцями з державного права під загальною редакцією доктора філософських наук, професора В.О.Кудіна.

В преамбулі зазначено, що Україна є загальнонародною державою трудящих міст і села, усіх націй і народностей, державна влада належить народові і здійснюється через депутатів усіх рівнів. Самостійність Україна реалізує через дружбу і братські зв'язки з сусідніми народами.

В «Основах державного ладу» зазначено, що Україна є демократичною, загальнонародною державою, що служить інтересу трудящих. Від імені народу виступає лише Верховна Рада України. В Україні діє принцип верховенства права і Конституція має найвищу юридичну силу.

Найважливіші питання виносяться на всенародне обговорення, і референдум оголошується на вимогу 3 мільйонів трудящих або 2/3 депутатів ВР України.

Вищим принципом діяльності держави є піклування про підвищення матеріального та культурного рівня життя народу.

Форми власності за проектом: державна, колгоспно-кооперативна, приватно-кооперативна тощо.

Джерелом зростання суспільного багатства є вільна суспільно-корисна праця. Наява осіб та об'єднань за рахунок експлуатації інших людей недопустима.

В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь держава постійно здійснює науково-виважені заходи по використанню та відтворенню всіх природних ресурсів.

Держава дбає і про постійне покращення умов праці, з метою задоволення потреб трудової людини створюються фонди споживання, створює умови для розвитку науки та культури, дбає про охорону здоров'я та духовні цінності, їх примноження, всебічний розвиток трудящої людини, її виховання.

Права та обов'язки громадян викладені у відповідності до стандартного переліку з акцентом на трудящих, на соціалістичних цінностях, на безкоштовному наданні житла державою, безкоштовній освіті та медицині, обов'язком громадян України вважається сприяння розвитку дружби та співробітництву з народами СНД.

У розділі про державний та територіальний устрій України зазначено, що Україна є суверенною, демократичною державою, питання національно-державного, соціально-політичного устрою може вирішуватися шляхом референдуму. В розділі прописані координаційні дії з країнами СНД, зазначено також, що Україна залишає за собою право виходу з СНД.

Державний устрій України складають: ВР України — законодавчий орган; уряди АР Крим, крайові, місцеві Ради народних депутатів — виконавчі органи; Верховний Суд України — вищий орган правосуддя по захисту та втіленню вимог Конституції та законів.

Верховна Рада України формується за принципом Сенату з висококваліфікованих спеціалістів усіх галузей, по 15-ть представників від кожного краю, АР Крим і Києва, всього 255 депутатів. Передбачається її сесійна робота та тісний зв'язок між депутатами та виборцями. ВР України приймає рішення з питань організації економічно-соціального розвитку на певний період, бюджету, оборони, затвердження урядових керівників, запропонованих Головою ВР, спорів між краями.

Всім населенням України обирається Голова ВР України, він є найвищою посадовою особою в державі зі строком повноважень 5 років. Для вирішення оперативних питань ВР обирає Президію, яку очолює Голова.

Для оперативного здійснення соціально-економічних, культурних і духовних проблем кожного регіону Україна утворює 15 країв і київський округ, АР Крим входить як самостійна адміністративна одиниця. Київ і Севастополь — міста загальноукраїнського підпорядкування.

У розділі «Органи законодавчої та виконавчої влади на Україні» зазначено, що Ради народних депутатів — ВР України, народні депутати країв, АР Крим, районів, міст, селищ — становлять єдину систему державної влади України. Окрім вище перелічених, до основних повноважень ВР належить також затвердження за поданням голови ВР кандидатури на посаду Голови Комітету народного контролю терміном на 10-ть років; дострокове припинення повноважень урядів країв.

Голова Верховної Ради є главою держави і виступає від імені народу; звертається з щорічним посланням до народу про внутрішнє та зовнішнє становище; має право накладати вето на схвалені ВР закони; подає на затвердження ВР кандидатуру Прем'єра, звільняє за поданням Прем'єра міністрів і керівників відомств, представляє склад голів крайових урядів на затвердження ВР України, входить з поданням про припинення повноважень урядів країв та органів місцевого самоврядування; керує здійсненням зовнішньої політики; є Верховним Головнокомандуючим, очолює Раду Національної безпеки, призначає верховне командування збройних сил; приймає рішення про надзвичайний, воєнний стан. Всі ці рішення мають бути затверджені ВР України.

Для виваженого і науково обґрунтованого прийняття рішень при Голові ВР України утворюється інститут радників з числа вчених та спеціалістів у різних галузях науки, права, культури, господарства, економіки та промисловості.

Передбачений порядок імпічменту Голови ВР України. Умови імпічменту: якщо цього рішення вимагають не менш ніж 3 мільйони виборців, або якщо за це проголосували 2/3 від встановленого складу ВР; якщо за наслідками оголошеного ВР України референдуму більшість виборців проголосує за довіру Голові ВР, тоді його Указом Рада може бути розпущена протягом двох тижнів. У випадку порушення Конституції рішення про імпічмент проголошується не менш як 1/3 від конститу-

пійного складу ВР України і приймається не менш як з від конституційного складу. Рішення ВР про імпічмент може бути оскаржене в Верховному Суді.

Президія ВР крім організаційної роботи ВР здійснює контроль за діяльністю Кабінету міністрів; визначає порядок рішень по адміністративно-територіальному устрою; визначає порядок діяльності урядів країв; вирішує правові та законотворчі питання щодо взаємин з країнами СНД; регулярно заслуховує звіти урядів країв та АР Крим; створює при необхідності комісії з розслідування тих чи інших питань.

Уряд є найвищим органом виконавчої влади. У своїй діяльності керується затвердженою ВР програмою соціально-економічного розвитку, Кабінет міністрів підзвітний і відповідальний перед ВР України. До складу Кабінету міністрів входять Прем'єр міністр та його заступники, голови урядів країв, АР Крим, керівники інших органів виконавчої влади. Далі йде перелік з 10-ти міністерств і 5-ти комітетів і статистичного управління.

Прем'єр подає на розгляд ВР України програму діяльності уряду. Уряд забезпечує керівництво всіма сферами економічного та соціального життя народу; розробляє програми розвитку, бюджет, вживає заходів щодо їх виконання; координує і спрямовує діяльність урядів країв.

Цілий розділ присвячений науковому забезпеченню економічного та соціального розвитку, де зазначено, що науково обґрунтоване, всебічно виважене осмислення соціально-економічного розвитку є основою суспільної, господарської та культурної діяльності. Розроблені на основі наукової організації суспільного і соціального розвитку України плани визначають поточні та перспективні завдання в галузі економіки та соціально-культурного будівництва всієї держави та територіальних одиниць. Плани розробляються на 10—15 років Кабінетом міністрів із залученням фахівців та вчених спеціалістів НАН України, короткострокові плани ґрунтуються на стратегічних планах. Перспективно стратегічний план виноситься Головою ВР на розгляд ВР України при обранні на посаду.

У розділі «Правосуддя, арбітраж та прокурорський нагляд на Україні» визначено, що правосуддя здійснюється тільки незалежним від державних органів судом. Правосуддя здійснюється у формах цивільного, кримінального та адміністративного судочинства. Правосуддя здійснюється від імені України.

Судову систему складають суди загальної юрисдикції, організовані за територіальним, галузевим принципом та арбітраж. Верховний Суд — найвищий судовий орган і має право переглянути будь-яке рішення судів нижчого рівня. Він здійснює вирішення питань щодо відповідності конституційних законів та інших актів ВР України, дій і указів Голови ВР, уряду України та урядів країв, законодавчої, виконавчої влади всіх рівнів. Верховний Суд складається з 18-ти суддів, Голова ВР виносить на обговорення і затвердження кандидатури Голови Верховного суду. Голова Верховного Суду виносить на затвердження ВР України кандидатури суддів Верховного суду, голів судів загальної юрисдикції та Голови арбітражного суду. Він організовує роботу Верховного Суду; підбирає кандидатури на заміщення керівних посад і представляє їх ВР України; створює кваліфікаційні та атестаційні комісії.

Усі суди утворюються на засадах виборності суддів та народних засідателів.

Народні судді районних, міських судів затверджуються місцевими Радами депутатів. Судді Верховного суду та країв затверджуються ВР України за поданням Го-

лови Верховного Суду. Судді обираються на 10-ть років, присяжні на 5-ть років. Суддям та присяжним гарантується недоторканість.

Прокуратура складає єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний Прокурор України зі строком повноважень 10-ть років; він затверджується на посаду Головою ВР України. Прокуратура України здійснює вищий нагляд за виконанням законів України, бере участь у судах, здійснює державне обвинувачення. Генеральний прокурор регулярно інформує голову ВР щодо дотримання законності на Україні.

Національна Конституція (проект ВО «Свобода»)

Основні положення цього документу відповідають договірній ідеї побудови держави, що відображено у Преамбулі: «Домовляємось розбудувати національну, неподільну, правову, соціальну і справедливу Українську Державу, яка має стати гарантом прав і свобод Української нації в цілому та кожного українця зокрема» (http://www.tiahnybok.info/dkumenty_inshi/dokument003930.html).

В окремих розділах викладено основоположні права Української нації та обов'язки Української Держави та права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Доволі докладно врегульовуються питання безпосередньої демократії.

Парламент — Національна Рада України — складається з трьохсот депутатів, які обираються на основі загального, прямого і рівного виборчого права шляхом таємного голосування на три роки.

Обрання депутатів Національної Ради України відбувається за пропорційною системою з відкритими виборчими списками.

Чергові вибори до Національної Ради України проводяться в першу неділю листопада третього року її повноважень.

Новацією законопроекту є можливість проведення позачергових виборів до Національної Ради України за результатами всеукраїнського плебісциту.

На період виконання своїх повноважень депутати Національної Ради України отримують службове житло, яке не може перейти у їхню приватну власність.

Особливо зазначено, що депутати Національної Ради України не можуть користуватися будь-якими пільгами або привілеями.

В окремій статті вказується, що депутатська недоторканність в Україні відсутня.

Депутат Національної Ради України не може бути притягнений до юридичної відповідальності за свою політичну позицію, висловлювання і характер голосування в Національній Раді України та її органах. Ця норма не застосовується у випадку антиукраїнської, антидержавної діяльності депутата.

Президент України є главою Української Держави, главою виконавчої гілки влади і безпосередньо очолює Уряд України, є гарантом суверенітету Української нації, територіальної цілісності України, дотримання норм Конституції України та Українського права.

Президент України користується правом недоторканності на період виконання своїх повноважень протягом чотирирічного терміну перебування на посаді.

Вибори Президента проводяться у першу неділю листопада четвертого року його повноважень.

Окрім того, Президент через прокуратуру наглядає за відповідністю Конституції України та нормам Українського права законів і постанов, ухвалених Національною Радою України, рішень і розпоряджень повітових, міських, селищних і сільських рад та їхніх виконавчих комітетів.

Формування Державного бюджету України здійснюється знизу догори.

Президент, депутати Національної Ради України, міністри, керівники інших органів державної влади, Голова Фонду державного майна, Голова та члени Рахункової палати, Уповноважений з прав людини, Голова і члени Ради Національного банку, Голова та члени Центральної виборчої комісії, судді Верховного Суду можуть бути усунені з посади за злочини та аморальні вчинки у порядку імпичменту.

Територія України є цілісною і неподільною, а державна влада здійснюється шляхом поєднання централізації і широкого місцевого самоврядування територіальних громад.

Систему адміністративно-територіального устрою України складають повіти, міста, селища і села. До складу України входять триста повітів, статус і межі яких визначаються конституційним законом.

Судова влада в Україні надається Верховному Судові та нижчим судам, створеним відповідно до Конституції України. Найвищим судовим органом у судовій системі є Верховний Суд України. У відповідності до закону створюються і діють місцеві та апеляційні суди.

Суддів місцевих судів обирають громадяни України строком на п'ять років.

Суддів апеляційних судів обирають на з'їзді суддів місцевих судів строком на сім років.

Суддів Верховного Суду обирають на з'їзді суддів України строком на десять років.

Судді обирають на зборах голову і заступника голови відповідного суду.

У законопроекті не передбачено спеціалізованого органу конституційної юрисдикції встановлення відповідності (невідповідності) законів та інших актів органів державної влади Конституції України та нормам Українського права належить до повноважень судів усіх рівнів. Кожен громадянин має право звертатися до суду із позовом про визнання будь-якого нормативного акту таким, що порушує його права.

Відповідно до проекту, Конституцію мають розробляти спеціально скликані Установчі Збори. Потім її приймають громадяни України на всеукраїнському референдумі, а Президент України оприлюднює її впродовж місяця з дня встановлення офіційних результатів всеукраїнського референдуму.

Деякі висновки

- Переважна більшість розглянутих законопроектів передбачають змішану форму державного правління, що більшою мірою можна віднести *до президентсько-парламентської* (Проект Конституції Конгресу українських Націоналістів (КУН, ВО «Свобода»), проект християнсько-демократичної партії України (ХДПУ), проект Конституції Конституційного Комітету Української Республіканської Партії, модельний проект В. Речинського); два проекти Конституції (СПУ та КПУ) *фактично передбачають президентську форму* з главою держави, який є і спікером парламенту, і главою держави, та виступає у якості механізму оперативного реагування та ефективного керування державними справами; і один *парламентську* (Конституція Української народної республіки (України — України-Русі) альтернативний і перспективний народний варіант, М.І. Машишко).
- Значна кількість розглянутих проектів (проект: КУНу, УРП, ХДПУ, СПУ) пропонує бікамералізм — двопалатний парламент, як механізм оптимальнішого розподілу повноважень та відповідальності, та підвищення якості законотворення.
- Заслугове виділення в окремий розділ питань екологічної безпеки, з огляду на значущість цієї сфери для України у зв'язку з Чорнобильською катастрофою, використання екологічних факторів у сучасних геополітичних і економічних інтересах країнами-сусідами; та як основу здоров'я та репродуктивної спроможності нації.

Погляди Президента на цілі конституційної реформи в Україні

20 лютого 2008 року на першому засіданні Національної конституційної ради Віктором Ющенком було оприлюднене своє бачення нової Конституція України (<http://novynar.com.ua/politics/20873>).

Перше. Посилення конституційних гарантій прав і свобод громадянина і людини, реального забезпечення судового захисту цих прав і свобод.

Друге. Розширення конституційного регулювання інститутів безпосередньої демократії.

Третє. Вдосконалення системи стримувань і противаг, підвищення ефективності функціонування державного механізму в цілому.

Четверте. Створення конституційних засад реформування територіального устрою держави і місцевого самоврядування.

Для активного залучення громадян до прийняття найважливіших державних рішень Президент запропонував встановити інститут народної законодавчої ініціативи, передбачивши, що законопроекти можуть бути внесені до розгляду Верховною Радою за ініціативою визначеної кількості громадян, які мають право голосу, та обов'язково мають бути розглянуті українським парламентом.

Віктор Ющенко в рамках конституційної реформи запропонував:

- визначити предмет всеукраїнського референдуму, встановити таку форму референдуму за народною ініціативою як «народне вето», наслідком якого може бути скасування прийнятого Верховною Радою закону або його окремих положень.
- передбачити можливість проведення всеукраїнського консультативного референдуму, тобто дорадчого опитування.
- встановити загальні та обов'язкові для всіх суб'єктів владних повноважень рамки і правила, незалежно від того, яка політична сила є при владі.
- закласти чіткі правила взаємодії, насамперед, вищих органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування.
- посилити засади парламентаризму в Україні.
- виключити такі ситуації, коли український парламент у своїй діяльності фактично підміняється коаліцією парламентських фракцій.
- означити статус парламентської меншості (або опозиції), окреслити її права з організації діяльності Верховної Ради України, насамперед у здійсненні парламентського контролю за діяльністю виконавчої влади.
- скасувати необмежену депутатську недоторканність: це потрібно, аби всі кандидати в народні депутати України мали на меті законотворчу діяльність, а не пошук захисту від відповідальності.
- встановити кворум для проведення засідань та для прийняття відповідних рішень українського парламенту.

- визначитись щодо оптимального строку повноважень парламенту, що має протягом своєї каденції реально представляти волю українських виборців.
- визначити статус Президента України, а також його повноваження у взаємовідносинах з парламентом, урядом, іншими органами державної влади з урахуванням специфіки, яка властива змішаній формі державного правління.
- удосконалити взаємозв'язки у владному «трикутнику», беручи до уваги, що за змішаної форми державного правління компетенція Кабінету Міністрів тісно пов'язана з повноваженнями Президента.
- передбачити збалансований механізм політичної відповідальності уряду за результати його діяльності.
- забезпечити дієвий баланс повноважень між парламентом, главою держави та урядом.

Ющенко наголосив, що конституційна реформа має відкрити шлях для проведення кардинальної судової реформи.

Тому потрібно визначитися щодо принципів заміщення суддівських посад. Відбір на ці посади, на думку Президента, має відбуватися за справжнім і відкритим конкурсом.

«Нам потрібно обговорити також систему судів загальної юрисдикції, яка зараз є практично чотириланковою. Зараз судова система практично є обтяжливою, складною і такою, що не забезпечує належного доступу до правосуддя» —, вважає Президент

Крім того Ющенко запропонував:

- змістити акцент у місцевому самоврядуванні на рівень українських громад, котрі виступають осередками дійсного народовладдя.
- розглянути питання про закріплення на конституційному рівні можливості асоціацій та інших форм об'єднання на загальнодержавному рівні органів місцевого самоврядування.
- визначити перелік повноважень обласних державних адміністрацій, надавши їм право здійснення державного контролю на відповідній території та координації діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади.
- визначити і перелік повноважень обласних рад, з урахуванням Європейської хартії місцевого самоврядування.
- передбачити ефективні заходи запобігання політичному сепаратизму, спробам штучного розколу суспільства і протиставлення груп населення за етнічними, мовними чи іншими ознаками.
- вилучити положення про делегування місцевими радами повноважень органам виконавчої влади, як таке, що суперечить сутності місцевого самоврядування.
- розглянути врегулювання її зобов'язань, які візьме на себе Українська держава при вступі до європейських міждержавних об'єднань.

Проект Конституції БЮТ

Слід зазначити, що БЮТ вже неодноразово оголошував про створення власного проекту змін до Конституції, який «незабаром» буде оприлюднений.

Так, 25 квітня віце-прем'єр-міністр України Олександр Турчинов заявив, що після травневих свят БЮТ внесе на розгляд парламенту проект змін до Конституції, який передбачатиме парламентську форму правління в державі.

8 травня 2008 р. інтернет-видання «Главред» оприлюднило текст документу, який було названо «проектом змін до Конституції, підготовленим Юлією Тимошенко та її політичною силою» (<http://glavred.info/archive/2008/05/08/130844-1.html>).

Сам БЮТ чи його лідерка не підтвердили, як і не спростували цієї інформації.

Відповідно до тексту проекту, Президент України як Глава держави втрачає багато істотних повноважень. Серед новацій для парламенту БЮТ передбачив жорсткий імперативний мандат, виняткове право опозиції на обрання спікера, а також обрання прем'єра більшістю без подання Президента. Також проект передбачає істотне розширення повноважень прем'єр-міністра. Зокрема, глава уряду отримує одноосібне право на подання всіх міністрів, призначення губернаторів і всіх голів держадміністрацій. Президент виключений з цього процесу. Крім того прем'єр здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю з правом укладати міжнародні договори.

Депутат ВР від БЮТ Валерій Писаренко повідомив, що законопроект про внесення змін до Конституції України, запропонований БЮТ, суттєво відрізнятиметься від концепції, яка оприлюднена Конституційною національною радою (<http://povupar.com.ua/politics/26506/>). Він же оприлюднив основні положення цього документу:

- БЮТ наполягатиме на запровадженні в Україні виключно парламентської форми правління. На думку БЮТ, таким чином будь-який Президент «втрапить можливість блокувати діяльність органів виконавчої влади».
- Передбачатиметься, що Кабінет Міністрів формується виключно коаліцією у Верховній Раді, і кандидатура голови уряду не повинна узгоджуватися з главою держави.
- Передбачається, що Президент не матиме права вносити до ВР свої кандидатури на посади міністрів.
- Губернатори будуть підпорядковуватися Кабінету Міністрів.
- У проекті змін чітко будуть виписані права опозиції та коаліції. Опозиція отримає усі права з контролю за діями влади і зможе делегувати своїх представників до складу Кабміну, формувати Рахункову палату та матиме інші контрольні функції.
- Встановлюються нові вимоги до формування суддівського корпусу та безпосередньо Конституційного Суду. Значна увага у законопроекті приділена реформуванню органів місцевого самоврядування.

Оприлюднення законопроекту БЮТ породило цілу низку коментарів. Найбільш резонансною стала заява Глави Секретаріату Президента України В.Балоги, який вважав, що зміни до Конституції, які готує БЮТ, призведуть до встановлення пролонгованої парламентської диктатури в Україні».

До спірних чи не прийнятних положень проекту було віднесено, зокрема, положення статей 36 та 77 Конституції у редакції БЮТ — про неможливість оскарження

партійних рішень у суді та можливість змінювати черговість кандидатів у своєму виборчому списку протягом 7 днів після затвердження результатів голосування.

На думку Секретаріату Президента, це призведе того, що «лідер партії (вождь, фюрер) за власним бажанням може змінювати волю виборців».

Проте, вже наприкінці травня Ю.Тимошенко в інтерв'ю журналу «Российский Newsweek» зволікання з подачею законопроекту пояснила тим, що поки що немає впевненості в підтримці двох третин парламенту. А в прямому ефірі одного з українських телеканалів заявила, що Україна втратила можливість проведення конституційної реформи найближчим часом через «політичні інтриги».

Але з початком нового політичного сезону тема конституційної реформи знову звучала з вуст представників БЮТ.

3 вересня 2008 р. Прем'єр-міністр України заявила: «Я думаю, що до президентських виборів обов'язково відбудуться зміни в Конституцію, які дадуть країні сильну парламентську форму правління. І я вірю в те, що тільки така демократія може зародити в Україні стабільність, прогнозованість, єдність і найголовніше — абсолютну відсутність кризи». При цьому у телезверненні у зв'язку з політичною ситуацією в Україні прем'єр повідомила, що найближчим часом має намір запропонувати «абсолютно продумані й необхідні для України конституційні зміни».

10 вересня 2008 р. лідер БЮТ Ю.Тимошенко повідомила, що ініційовані її політичною силою зміни до Конституції будуть внесені в парламент через 2-3 тижні.

11 вересня один із заступників глави фракції БЮТ у парламенті підтвердив газеті «КоммерсантЪ-Україна» інформацію про те, що БЮТ вже завершив роботу над змінами до Конституції і готовий внести в парламент зміни

Він же повідомив, що над розробкою проекту Конституції працювала група, до якої входило близько 20 представників БЮТ. Як пише «КоммерсантЪ-Україна», принциповою відмінністю від діючої Конституції в тексті нового основного закону є зміна форми правління в Україні.

Але станом на 1 листопада цього року жодного офіційного проекту БЮТ так і не було оприлюднено.

Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» Партії регіонів

1 липня 2008 р. у Верховній Раді України відбулася прес-конференція народних депутатів України, членів парламентської фракції Партії регіонів Олександра Лавриновича і Олени Лукаш, які представили проект внесення змін до Конституції журналістам.

За словами розробників проекту, внесення змін до Конституції України спрямоване на вдосконалення політичної системи України з метою підвищення ефективності її функціонування.

Пропонується скасувати норму про повноважність Верховної Ради за умов обрання не менше, як двох третин від її конституційного складу (пропозиція відповідає практиці європейських країн, де подібні норми відсутні).

Інститут парламентської коаліції зберігається, а її повноваження розширюються — коаліцію пропонується наділити правом призначати Прем'єр-міністра та весь персональний склад уряду без участі Президента.

Верховна Рада отримує додаткове право на призначення всеукраїнського референдуму щодо схвалення рішення про вступ України до міждержавних об'єднань.

Пропонується закріпити на конституційному рівні дві суттєві зміни процедури виборів Верховної Ради.

Перша передбачає що вибори парламенту мають відбуватися «на засадах пропорційної системи з відкритими списками».

Друга, ще більш суттєва, новела стосується розподілу місць у парламенті. Пропонується встановити, що політична партія, яка отримала більшу відносно інших партій кількість голосів виборців, але меншу тієї, що забезпечує обрання більшості від конституційного складу парламенту, отримує 226 депутатських мандатів.

Повноваження Президента України за цим проектом пропонується дещо звужити, зокрема, позбавивши Главу держави таких важелів впливу, як внесення до Верховної Ради кандидатури Прем'єр-міністра, подання кандидатур на посаду міністрів оборони та закордонних справ, призупинення актів Кабінету міністрів з одночасним зверненням до Конституційного суду щодо їх конституційності.

Процедуру імпічменту Президента пропонується суттєво спростити. Її здійснення допускається не за вчинення державної зради або іншого злочину (як це передбачено чинною конституцією), а «за дії, що шкодять національним інтересам України». Рішення простої більшості від конституційного складу достатньо для створення спеціальної комісії, яка проводитиме розслідування. Висновки роботи комісії розглядає Верховна Рада України, двох третин голосів якої (без участі Верховного та Конституційного судів) достатньо для здійснення імпічменту.

Крім цього, повноваження Президента припиняються достроково у разі набуття чинності обвинувачувальним вироком суду щодо нього.

Повноваження Уряду та процедура його формування зазнали суттєвих змін.

Кандидатури всіх без винятку членів Уряду, у тому числі і на посади Міністра оборони та Міністра закордонних справ України, призначаються за поданням Прем'єр-міністра України.

Партія регіонів пропонує у своєму законопроекті, щоб Глава Держави мав право звертатися до Конституційного Суду щодо конституційності всіх рішень і актів Кабінету Міністрів і Верховної Ради, але не міг їх зупиняти до того моменту, доки не буде рішення Конституційного Суду.

Проектом пропонується скасувати місцеві державні адміністрації і передати функції органів місцевої влади виконавчим органам місцевих рад. Також проект передбачає введення інституту Представництв Кабінету Міністрів України. Вони представляють Кабінет Міністрів України на місцевому рівні, контролюють виконання виконавчими комітетами місцевих рад Конституції та законів України, рішень уряду, інших органів виконавчої влади.

Голови Представництв отримують суттєві повноваження у сфері контролю за діяльністю органів місцевої влади. Зокрема, можуть зупинити дію рішень відповідної місцевої ради, не зареєстрованих органами юстиції з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України, з одночасним зверненням до суду щодо визнання їх протиправними.

Суттєвою новелою є обрання суддів на п'ять років громадянами відповідних територіальних громад (району, міста, області), а суддів Верховного, Конституційного, Київського та Севастопольського міських судів та Верховного Суду Автономної Республіки Крим — обираються та відкликаються на загальнодержавних виборах.

Певних змін у проекті зазнає принцип формування Вищої ради юстиції. Право делегувати до її складу свої представників позбавляються Президент України, з'їзд представників вищих юридичних навчальних закладів та наукових установ та всеукраїнська конференція працівників прокуратури. До складу ВРЮ запропоновано також ввести Голову Конституційного Суду України.

Серед принципових питань, які Партія регіонів пропонує закріпити в Конституції — позаблоковий статус України, неможливість розміщення на території держави військових баз інших країн.

Партія регіонів пропонує у статті 18 Конституції прямо зазначити: «Україна є позаблоковою державою і не може брати участь у створенні чи приєднуватись до військових союзів. Участь України в економічних союзах можлива тільки за рішенням всеукраїнського референдуму».

Статтю 10 Партія регіонів пропонує змінити і викласти у такій редакції: «Державними мовами в Україні є українська та російська мови. В Україні гарантується вільний розвиток мов національних меншин України».

В законопроекті передбачено, що судочинство в Україні ведеться українською або російською мовами, мовою більшості населення відповідної місцевості чи мовою, прийнятною для населення даної місцевості. Крім того, в законопроекті Партії регіонів передбачено, що захисником у суді може бути як адвокат, так і фахівець у галузі права.

Передбачено Партією регіонів і кілька реверансів у бік соціальності Конституції та видимого розширення арсеналу засобів захисту прав і свобод громадян.

Так, Партія регіонів вносить пропозицію скасувати недоторканність «для всіх, хто працює від імені держави» — Президента, народних депутатів і суддів, щоб вони були рівними перед законом як й інші громадяни України.

Президент, народні депутати та судді не можуть без згоди Верховної Ради України бути затриманими чи заарештованими до винесення обвинувального вироку судом.

В проекті закону передбачено, що коаліція безпосередньо вноситиме кандидатуру Прем'єр-міністра України на розгляд Парламенту.

Пропонується закріпити в Конституції відповідальність осіб, які порушують право громадян на індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисті звернення.

Винагорода за працю не може бути нижчою за офіційно встановлений прожитковий мінімум, — зазначається в проекті змін до Конституції, — у випадках тимчасової незайнятості з причин незалежних від громадянина йому гарантується право на державну допомогу відповідно до закону.

Партія регіонів виступає за запровадження суду присяжних при розгляді кримінальних справ і пропонує записати це у ст. 62.

Окремо в законопроекті підкреслено, що ніхто в Україні не може бути підданий переслідуванню за свої переконання.

Партія регіонів пропонує зменшити з 72 до 24 годин тимчасове утримання громадян під вартою без рішення суду, а також проводити будь-які процесуальні дії за участю свідка лише за умови надання йому можливості скористатись правовою допомогою захисника.

Згідно з проектом, всі судові акти підлягають обов'язковому оприлюдненню, а держава створює єдиний загальнодержавний реєстр судових актів та забезпечує вільний доступ до нього всіх громадян.

Докладніше з проектом Закону України «Про внесення змін до Конституції України» можна ознайомитися на сайті Партії регіонів: <http://www.partyofregions.org.ua/feedback/426e388594d61/42a990279e62a/>.

Цей проект змін до Конституції України був зареєстрований у Верховній Раді України VI скликання 8 липня цього року (законопроект № 2722, поданий народними депутатами В.Януковичем, О.Лавриновичем та О.Лукаш).

«Концепція системного регулювання суспільних відносин в Україні», підготовлена робочою групою Національної Конституційної Ради

18 лютого 2008 р. Віктор Ющенко своїм указом Про склад Національної конституційної ради, яка займається розробкою проекту нової Конституції України, затвердив персональний склад НКР в кількості 97 осіб. З-поміж інших до її складу увійшли представники Партії регіонів. Проте вже 5 березня ПР вийшла зі складу НКР.

Тоді ж В.Ющенко заявив, що нова Конституція може бути прийнята без участі Верховної Ради на всеукраїнському референдумі. Для внесення змін до Основного закону було створено Національну конституційну раду.

7 квітня лідер фракції БЮТ Іван Кириленко повідомив, що в Раді планується створити комісію з розробки змін до Конституції. Її створення підтримала фракція Партії регіонів. НУ-НС виступив проти створення такої спецкомісії.

На 23 квітня було заплановано засідання Національної конституційної ради, під час якого мала бути розглянута концепція оновленої Конституції України. Передбачалося, що внаслідок реформи Основного закону повноваження Президента за-

знають змін. Проте, на прохання спікера Арсенія Яценюка Глава держави вирішив перенести заплановане її засідання.

Проте, усім, хто зібрався на засідання НКР 23 квітня, було роздано проект концепції реформування Конституції України.

Цей документ готувався у рамках Національної Конституційної Ради, створеної Указом Президента України № 1294/2007 від 27 грудня 2007 року. Щоправда, він був підготовлений не повним складом НКР, а робочою групою НКР при безпосередній участі Голови ЦВК В.Шаповала та Заступника Глави Секретаріату Президента М.Ставнійчук. <http://unian.net/ukr/news/news-248201.html>

Підготовлена «Концепція ...» не є завершеним проектом. Наведені у її тексті пропозиції мають здебільшого концептуальний характер, однак дають доволі цілісне уявлення стосовно бачення її авторами майбутнього конституційного устрою України.

У новій редакції Конституції України пропонується зберегти існуючі засади організації та діяльності парламенту, а запропоновані зміни спрямувати на посилення основ реального парламентаризму.

При цьому найбільш істотних змін, при збереженні чинних засад організації і діяльності ВР, має зазнати процедура висування кандидатури прем'єр-міністра України і формування уряду за участю парламентської більшості.

У зв'язку з цим пропонується виключити положення щодо формування, організації, діяльності та припинення діяльності «коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України», адже така коаліція об'єктивно не може мати інституціональний характер і її утворення є питанням суто політичної практики. З урахуванням відповідальності саме Верховної Ради України за формування складу Кабінету міністрів вбачається доцільним передбачити можливість розпуску парламенту Президентом після консультацій з головою ВР, прем'єр-міністром та головами депутатських фракцій у парламенті.

Водночас рекомендується передбачити обов'язок Президента розпустити парламент у разі його неспроможності у визначений Конституцією України строк сформувати Кабмін.

Концепція передбачає, що у новій редакції Конституції мають бути окреслені права парламентської меншості, насамперед, щодо здійснення парламентського контролю за діяльністю уряду. Зокрема, може бути передбачено право парламентської меншості «на утворення тимчасових парламентських слідчих комісій, право вимоги скликання позачергових сесій парламенту. З метою оптимізації організації роботи ВР пропонується встановити кворуми для прийняття актів Верховної Ради.

З метою забезпечення стабільності роботи Кабінету міністрів України пропонується виключити можливість індивідуальної політичної відповідальності членів Кабміну перед Верховною Радою України за власною ініціативою парламенту.

Крім того, пропонується запровадити інститут інтерпеляції, тобто звернення кількісно визначеної групи народних депутатів до уряду. У Концепції зазначається, що інтерпеляція є класичною формою парламентського контролю за діяльністю уряду і об'єктивно пов'язана з передбаченою в Конституції України колективною політичною відповідальністю Кабміну перед ВР.

Концепцією також передбачається виключення положення щодо направлення депутатського запиту до Президента України, оскільки згідно з принципом розподілу

влад діяльність глави держави об'єктивно не може бути об'єктом парламентського контролю.

Пропонується також обмежити депутатську недоторканність вимогою щодо згоди Верховної Ради на затримання і арешт народного депутата до винесення стосовно нього обвинувального вироку суду. Вбачається доцільним сформулювати застереження, за яким обсяг депутатської недоторканності визначається виключно Конституцією і не може бути розширений законом.

Положеннями нової редакції Конституції України має бути передбачено, що повноваження Верховної Ради України, обраної на позачергових виборах, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання, а також в останні шість місяців строку, на який обраний Президент України.

Пропонується норми чинної Конституції України стосовно Уповноваженого ВР з прав людини доповнити положенням щодо наявності в омбудсмена представництв у регіонах України, а також врегулювати статус Уповноваженого, передбачивши припис про його недоторканість (<http://unian.net/ukr/news/news-248265.html>).

Проект Концепції змін до Конституції України передбачає створення двох палат Конституційного Суду України.

Зокрема, пропонується, залишивши встановлену чинним Основним Законом держави кількість суддів Конституційного Суду, передбачити створення двох його палат.

Передбачається, що судді КС призначаються на посаду за умови відповідності визначеним Основним Законом держави вимогам та звільняються з посади з підстав, визначених Конституцією України, за поданням Президента України рішенням Верховної Ради України, прийнятим на основі кваліфікованої більшості від її загального складу.

Концепцією рекомендується з метою забезпечення наступництва і безперервності діяльності КС передбачити часткову ротацію його складу в порядку, встановленому законом. Крім того, пропонується закріпити текст присяги судді Конституційного Суду безпосередньо у Конституції.

При цьому пропонується виключити передбачене чинною Конституцією повноваження КС щодо офіційного тлумачення законів та доповнити його компетенцію повноваженнями щодо розгляду конституційної скарги громадянина України стосовно відповідності Конституції закону, на основі якого судом ухвалено остаточне рішення, що стосується його конституційних прав і свобод; усіх міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких має надаватися Верховною Радою; питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум, на предмет їх відповідності Конституції (<http://unian.net/ukr/news/news-248254.html>).

Документом передбачено запровадження процедури «народної законодавчої ініціативи», яка передбачає внесення до парламенту законопроекту за пропозицією не менше 100 тисяч громадян.

У проекті Секретаріату Президента запропоновано вирішити питання щодо розведення у часі виборів Президента України, народних депутатів та виборів до органів місцевого самоврядування.

Проектом пропонується також обмеження пасивного виборчого права громадян шляхом заборони балотування на виборах певних категорій посадових осіб — суддів, прокурорів, слідчих, військовослужбовців та інших.

Планується скасування інституту парламентської коаліції. Відсутність формалізації більшості у парламенті відповідає конституційній практиці європейських країн.

Передбачається скасування права народних депутатів звертатися із запитами до Президента України, оскільки, за твердженням авторів документу, «діяльність глави держави не може бути об'єктом парламентського контролю».

У загальній частині пропонується доповнити функції Президента, розширивши їх на сферу «забезпечення взаємодії державних органів, державних органів та місцевого самоврядування».

Президент України, згідно з пропозиціями НКР, отримує повноваження скасування актів Кабінету Міністрів України «щодо зовнішньополітичної діяльності, оборони і безпеки держави».

Розширюються повноваження Президента у кадровій сфері. Він отримує право одноосібно призначати та звільняти з посади Генерального прокурора України, глав місцевих державних адміністрацій та суддів. Президент отримує також право вносити до Верховної Ради подання на звільнення суддів Конституційного Суду.

«Концепція» встановлює дещо інший порядок процедури формування Уряду. Автори документу пропонують детально визначити процедуру призначення глави Уряду та його складу, підсилити при цьому роль Президента.

Останній «дає доручення особі, визначеній політичною партією, яка за підсумками виборів до Верховної Ради України отримала найбільшу кількість депутатських мандатів, сформувати персональний склад Кабінету Міністрів України». Верховна Рада в установленій термін має затвердити склад Уряду та програму його діяльності.

У разі, якщо цього зроблено не буде, Президент дає доручення такого ж змісту представнику партії, яка посіла на виборах друге місце. Якщо ж і в цьому разі склад Кабінету Міністрів не буде сформовано — Президент визначає претендента на посаду Прем'єр-міністра на власний розсуд. Якщо Верховна Рада відхилить і цю кандидатуру — Глава держави отримує право достроково припинити її повноваження.

Прогресивною новелою є виключення з системи повноважень прокуратури України загального нагляду за додержанням прав і свобод людини та громадянина та додержанням законів з цих питань органами державної влади, що було рекомендовано Україні Венеціанською комісією ЄС та іншими авторитетними інституціями.

Передбачається також введення «інституту виборних мирових суддів», та конкурсного відбору на суддівські посади.

Президент України має набути право призначення усіх суддів. Окрім того, розглядається можливість очолення ним Вищої ради юстиції.

Система місцевих державних адміністрацій має зазнати суттєвих змін. Виконавчу владу на місцях мають здійснювати територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (міністерств). Натомість, за главами адміністрацій (що призначаються одноосібно Президентом) пропонується залишити контрольно-наглядові функції щодо додержання Конституції і законів посадовими особами місцевого самоврядування та територіальних підрозділів виконавчої влади, а також забезпечення їх взаємодії. Районні та районні у містах адміністрації, в тому числі у Києві та

Севастополі, пропонується ліквідувати. Натомість, в містах Києві та Севастополі громади мають формувати власні виконавчі органи. В інших місцевих радах також передбачається формування їх виконавчих комітетів.

ЗМІ повідомляли про те, що нібито Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) Ради Європи вважає, що проект внесення змін до Конституції, розроблений у НКР, «необхідно допрацювати задля збалансування гілок влади». Проте сумнівні викладає джерело повідомлення — Сергій Головатий в інтерв'ю газеті «2000», — що дає підстави розглядати його як частину політичної гри.

ПРОПОЗИЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА НЕДЕРЖАВНИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Протягом 1990—2008 років паралельно з розвитком українського суспільства та становленням новітнього конституціоналізму відбувалося системне формування інституцій громадянського суспільства. За цей час було напрацьовано і оприлюднено значну кількість досліджень з пропозиціями по удосконаленню Конституції як з боку науковців, так і з боку громадського сектору (деякі з них наведені нижче).

Проект Конституції, підготовлений керівником Незалежного правового наукового Центру Української наукової Асоціації

Центр Української наукової Асоціації з 2003 року — Інститут правознавства УАН.

Проект був підготовлений під керівництвом доктора філософії в юридичних науках, дійсним членом Міжнародної Академії Інформації — М.І. Малишком. Був запропонований до розгляду в трудових колективах, профспілкових комітетах, громадських організаціях та засобах масової інформації в порядку законодавчої ініціативи.

Проект має назву «Конституція Української народної республіки (України — України-Русі) альтернативний і перспективний народний варіант».

Проект містить в собі 100 статей і складається з 12-ти розділів. Відсутній розділ з загальними положеннями, робиться основний акцент на правах та свободах людини, запропоновано прийняти Загальноукраїнську Декларацію основних прав і свобод людини та громадянина, яка би стала складовою Конституції; контроль над дотриманням покладається на Народного правозахисника України, що призначається парламентом.

В розділі «Народовладдя» підкреслюється першочергове значення прямих форм безпосередньої демократії: всеукраїнського референдуму, консультативного референдуму, опитування громадської думки, народного обговорення, народних ініціатив. Закони, прийняті народом, не потребують додаткової ратифікації державними органами і можуть бути відмінені також тільки проведенням референдуму, у виняткових випадках двома третинами депутатів Верховної Ради. Народна законодавча ініціатива має бути підтримана підписами не менш як 100 тис. громадян; якщо ж вона несе зміни та доповнення до Конституції, то 500 тис. Цікаво, що питання проведення виборів пропонується зазначити у Виборчому Кодексі, але не вказано, чи належить до нього питання регламентації проведення референдумів. Громадяни України також можуть висловити недовіру і зажадати відставки обраних осіб, на рахунок чого проводиться відповідне голосування.

Щодо основ конституційного устрою, то принцип розподілу влад наступний: законодавча, виконавча, судова, контрольно-наглядова. Всі державні органи підконтрольні народу.

Парламент обирається на чотири роки і працює сесійно на постійній основі, він наділений широкими повноваженнями, за якими можна визначити Українську народну республіку як парламентську; оскільки вибори голови держави (Гетьмана УНР) здійснює саме парламент, парламент призначає і членів Центральної ви-

борчої Комісії, очолює ВР України Голова, він і формує Секретаріат парламенту. Право законодавчої ініціативи мають депутати та Народний правозахисник.

Глава держави — Гетьман УНР, має вищі представницькі функції, обирається з числа народних депутатів парламенту на чотири роки, йому може бути оголошено імпічмент (процедура не виписана), і головне, що він не може без згоди парламенту залишати територію України. В нього ті самі гарантії, що і в народних депутатів.

Уряд — рада міністрів, утворюється парламентом на строк дії парламенту і виконує притаманні Урядам парламентських республік виконавчі функції на центральному рівні; йому підпорядковується і регіональна, і місцева владна вертикаль виконавчої влади, так звані виконавчі комітети (державні адміністрації), які очолюють голови місцевих рад народних депутатів.

Судову систему УНР складають Український Конституційний Суд та загальні суди, які створюються за територіальним та галузевим принципом. Судді є незмінюваними і займають посади довічно, їх недоторканість гарантується.

Український Конституційний Суд складається з 15-ти суддів, які обираються парламентом на 10-ть років.

Вищий нагляд за дотриманням законності та правопорядку здійснює прокуратура УНР, її діяльність підконтрольна парламенту.

Основні моменти територіального устрою це єдність та цілісність території УНР, при цьому Крим є автономною республікою, яка має свою Конституцію і самостійно здійснює на своїй території всі повноваження, крім тих, які складають виключно компетенцію органів державної влади УНР.

Щодо місцевого самоврядування, то воно здійснюється населенням, як безпосередньо (місцеві референдуми, збори), так і через представницькі органи — ради.

Інноваційним є розділ «Національна та екологічна безпека і правопорядок». В ньому зазначено, що Раду національної оборони утворює парламент, кількість збройних сил визначається парламентом; державну безпеку здійснює Служба Безпеки УНР; органи внутрішніх справ опікуються внутрішньою безпекою громадян; окремий орган юстиції відповідає за розробку державної правової політики та забезпечує громадян правовою інформацією, освітою та обслуговуванням.

Захисту прав сприяє громадське об'єднання юристів — Адвокатура України.

Прописані умови введення надзвичайного стану.

Окремою главою йде «Екологічна та радіаційна безпека». В ній зазначено, що держава здійснює відповідні заходи по ліквідації чорнобильської катастрофи. Головне, що приховування інформації про реальний стан забруднення навколишнього середовища та шкідливого його впливу вважається злочинним і карається законом. За цим проектом забезпечується державний контроль і обов'язкове врахування громадської думки при будівництві екологічно шкідливих об'єктів; контроль за продуктами харчування та предметами побуту.

В цьому проекті Конституції пропонується новий герб та прапор України, а також гімн «Живи Україно широка і вільна» авторства Лебединця А.Д.

Конституція України (модельний проект) під загальною редакцією В.Речинського

В.Речинський — докторант Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого (м. Харків).

Проект складається з 14 глав та 168 статей.

У преамбулі проекту зазначено, що громадяни України, бажаючи забезпечити права та свободи, а також підпорядкувати державу в цілому інтересам особистості, затверджують Конституцію як вищий правовий авторитет. В основах суспільного розвитку зазначено, що законодавча, судова та виконавча гілки влади підпорядковані народові. Свобода народу — головний пріоритет Конституції. Приватна власність — економічна основа свободи народу. Законодавча та виконавча влади автономні відносно один одного. Всі державні агенти від Президента до найнижчої ланки слугують народові, діють в рамках законів та повноважень. Громадянське суспільство передбачає повагу кожним свободи інших. Національні інтереси у зовнішній політиці — пріоритет, узгоджений нормами міжнародного права.

Цікаво, що у розділі «Гарантії свободи» смертна кара вилучається з судової практики (що власне і було запроваджено пізніше). Далі йде перелік свобод у відповідності до міжнародних стандартів.

У відповідному розділі громадянське суспільство визначається, як самоврядна, структурована недержавна частина народу. Саме воно є домінуючим фактором прогресу та має принципове верховенство над державою, будь яка діяльність державних установ контролюється громадянським суспільством. Держава не має права втручатись в якості арбітра у наукову, культурну чи мистецьку сферу. Державна сертифікація приватних освітніх закладів не допускається. Цензура заборонена. Заборонена державна монополія ЗМІ. Режим секретності інформації може складати не більше 30 років.

В розділі про екологічну безпеку зазначено, що будь-яка інформація про екологічну загрозу не може бути предметом державної таємниці. А також, що будь-яке повномасштабна господарча ініціатива не проходить без екологічної експертизи, яку визначає окремий закон.

Референдумом може бути прийнято або відмінено будь-який закон, крім того, який регламентує зміни та доповнення до Конституції. Закони, прийняті на референдумі, не підлягають зміні протягом 4-х років. Референдум за ініціативою громадян проходить за рахунок разового добровільного пожертвування громадян, а за ініціативою Національних зборів чи Президента — з державного бюджету.

Національні Збори є законодавчим органом народного представництва, що працює на професійній основі, сесійно. Складаються з двох палат. Верхня палата земельних представників складається з 51 представника по 2 від країв і 3 від Криму, строком на 6-ть років. Нижня палата депутатів складається з 200 осіб, обраних терміном на 2 роки. Кожні 2-ва роки 1/3 нижньої палати переобирається, спікер палати і два його заступника не підлягають ротатції, особи що підлягають переобранню визначаються жеребкуванням. Імперативний мандат для депутатів нижньої і верхньої палати не визнається; депутати користуються недоторканністю.

Постійні комісії національних зборів здійснюють контроль над дотриманням законів. Збори можуть бути розпущені, якщо на референдумі буде прийнято закон, щодо якого палати не дійшли згоди, або за їх постановою про саморозпуск.

Право законодавчої ініціативи належить: Президентові, вищому органу Республіки Крим; депутатам та земельним представникам; Уповноваженому з прав людини.

Президент очолює виконавчу гілку влади і є головнокомандуючим, обирається на 4 роки. Надає на затвердження верхньої палати кандидатури на пости Адміністративного Прем'єра, членів Уряду, Генерального Прокурора, Голови та членів Верховного Суду, Голови та членів Конституційного Суду, голови та членів Господарського суду. Імпічмент може мати місце за поданням Генерального Прокурора, верховний Суд відкриває кримінальну справу проти Президента.

Кабінет Міністрів (Уряд) формується Президентом, на вимогу 2/3 палати земельних представників має бути розпущений.

Судова влада незалежна і відокремлена від інших гілок влади. Конституційний Суд уповноважений розглядати справи подані від Президента, Голови Конституційного Суду, Голови Вищого суду, Голови Вищого Господарського суду, Спікерів палат, уповноваженого по правам людини, Генерального Прокурора.

Щодо землеустрою, то його складають республіка Крим, землі, міста, райони, селища, села. Республіка Крим має статус політичної автономії.

Приймають Конституцію Конституційні Збори, правила їх зборів такі ж, як і першого скликання Національних зборів, після прийняття Конституції Конституційні Збори автоматично розпускаються. Зміни та доповнення вносяться до Конституції 2/3 голосів на основі спільного рішення Національних Зборів.

Школа політичної аналітики при НаУКМА

Так, у 2000 році керівником ШПА Р.Павленком для суттєвого вдосконалення механізму взаємодії законодавчої та виконавчої влади пропонувалося внесення низки змін, як до Конституції, так і до відповідних конституційних законів, а саме:

- Удосконалити механізм інвеститури Уряду, передбачити, що Президент після консультації з уповноваженими представниками депутатських груп і фракцій протягом 30 днів після припинення повноважень попереднього складу Уряду (крім випадків оголошення уряду недовіри парламентом чи дачі парламентом згоди Президенту на відставку Прем'єра) призначає кандидата на посаду прем'єра, який протягом 15-ти календарних днів має представити парламенту проект програми діяльності і склад Уряду. У разі неотримання вотуму довіри урядові, нижня палата сама протягом 15-ти днів призначає прем'єр-міністра. Якщо протягом цього терміну главу уряду не буде обрано, Президент має право розпустити парламент і призначити нові вибори.
- Передбачити, що зміна уряду співпадає не з обранням нового Президента, а з обранням нового парламенту (який несе відповідальність за створення більшості та формування уряду). Відтак, Прем'єр вручає Президенту заяву про відставку уряду в перший день першої сесії новообраного парламенту і виконує повноваження до інвеститури нового уряду.

- Передбачити, що Президент може припинити повноваження Прем'єра лише за згодою парламенту. Подаючи проект рішення про відставку, Президент подає кандидатуру нового прем'єра.
- Встановити, що Президент припиняє повноваження членів уряду і голів місцевих державних адміністрацій тільки за поданням Прем'єра (таким чином забезпечується неперервність владної вертикалі виконавчої влади).
- Запровадити конструктивний вотум недовіри: у пропозиції про оголошення уряду недовіри має бігти вказане прізвище нового прем'єра. В разі прийняття парламентом пропозиції про відставку новий прем'єр вступає в повноваження автоматично і формує уряд.
- Передбачити конструктивний вотум недовіри для окремих міністрів, що висловлюється простою більшістю голосів депутатів.
- Змінити положення щодо неможливості розгляду питання протягом однієї сесії або року, але зазначити, тільки в разі, якщо пропозицію підтримають не менше 3/5 депутатів нижньої палати.

Лабораторія законодавчих ініціатив

Значними є напрацювання щодо застосування міжнародного досвіду стосунків між законодавчою та виконавчими гілками влади «Лабораторії законодавчих ініціатив». Зокрема, дослідження Д.С. Ковриженка у період з 2004 по 2008 роки стосувалися більш глибокого прикладного застосування положень Конституції на рівні розробки та впровадження низки конституційних законів. Саме наприкінці 2005 року перед вступом у дію нових положень Конституції експерт надав перелік основних Законів, без яких в умовах конституційної реформи система органів влади після виборів не зможе ефективно функціонувати, та необхідних для продовження реалізації політичної реформи:

- Закон України «Про внесення змін до Конституції України» в частині реформування місцевого самоврядування (законопроект № 3207-1, попередньо схвалений парламентом 23.12.2005);
- Закон «Про комітети Верховної Ради України» (нова редакція) — прийнятий у першому читанні, потребує ґрунтовного доопрацювання перед прийняттям у другому читанні та в цілому;
- Закон України «Про тимчасові слідчі і спеціальні комісії Верховної Ради України» — прийнятий у першому читанні, потребує ґрунтовного доопрацювання перед прийняттям у другому читанні та в цілому;
- Закон України «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» (має забезпечити розмежування політичної діяльності та бізнесу, підвищити прозорість роботи парламенту, врахування інтересів всіх зацікавлених суб'єктів в процесі розробки та прийняття законів) — законопроект внесено на розгляд парламенту, не розглядався;
- Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України» (нова редакція) — має створити належні умови для реалізації Уповноваженим своїх правозахисних функцій;
- Регламент Верховної Ради України (нова редакція) — має оптимізувати законопроектну та контрольну діяльність парламенту;

- Закон України «Про адміністративно-територіальний устрій України» (має розвинути положення законопроекту про внесення змін до Конституції України № 3207-1);
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (нова редакція) — має розвинути положення законопроекту про внесення змін до Конституції України № 3207-1;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (нова редакція) — має розвинути положення законопроекту про внесення змін до Конституції України № 3207-1;
- Закон України «Про політичні партії в Україні» (нова редакція) — має створити механізми зменшення кількості політичних партій, посилити контрольні повноваження Міністерства юстиції за діяльністю партій, лібералізувати партійне фінансування.

На початку 2008 року «Лабораторією законодавчих ініціатив» була оприлюднена «Зелена книга українського парламентаризму», де основними напрямками подальшого реформування Конституції та конституційних були визначені такі:

- Обмеження депутатської недоторканості (суттєве звуження депутатського імунітету та індемнітету);
- Зв'язок «депутат-виборець», шляхом персоніфікації виборчої системи;
- Скасування імперативного мандату;
- Матеріально-фінансове забезпечення діяльності депутатів;
- Удосконалення структури Апарату ВРУ;
- Підвищення прозорості функціонування комітетів;
- Статус тимчасових слідчих комісій;
- Статус Уповноваженого з прав людини;
- Статус Рахункової палати.

Навесні 2008 року Лабораторія законодавчих ініціатив оприлюднила матеріали до конференції «Конституційна реформа та консолідована демократія: роль громадянського суспільства, влади та опозиції», в яких зроблені такі висновки:

- Практика доводить, що сам по собі вибір тієї чи іншої конституційної моделі (президентська, парламентська, змішана) не є запорукою консолідації демократії.
- Реалізація положень Конституції в першу чергу потребує наявності належного рівня правової культури та політичної волі вищих посадових осіб держави діяти в рамках, окреслених Конституцією, та забезпечувати реалізацію її положень.
- З моменту прийняття Конституції України її потенціал було використано не в повній мірі, в першу чергу — через відсутність відповідної бажання окремих основних гравців на політичній арені України визнати закріплені в Конституції «правила гри». Зокрема, так і не було прийнято більшість законів, прийняття яких було передбачене безпосередньо самим Основним Законом. Так, відсутнє належне нормативно-правове забезпечення діяльності центральних органів виконавчої влади, порядку проведення референдумів, діяльності тимчасових спеціальних і слідчих комісій, порядку використання мов, у тому числі державної тощо.

- Зазначене, однак, не дозволяє говорити про те, що Конституція України не містить вад.
- Конституційна реформа, проведена в 2004 році, не усунула тих глибинних причин, які визначали ступінь (не)дієвості Основного Закону в редакції 1996 року. Зокрема, закріплена в ній модель не влаштувала ні главу держави, ні ті політичні сили, які склали ядро парламентських коаліцій в 2006—2008 роках. Слід відзначити, що до пошуку оптимальної моделі взаємодії в трикутнику «глава держави — парламент — уряд» варто було б підійти зважено, що сприяло б побудові консолідованої демократії. У цьому контексті навряд чи варто погодитись з тезами окремих політиків, які закликають підтримати одну з двох крайностей — або перехід до президентської моделі правління американського зразка, або ж ліквідація інституту глави держави взагалі. Існування інституту Президента в умовах відсутності належних традицій демократії, низького рівня правової і політичної культури є запорукою консолідації демократії. Інше питання — питання про обсяг повноважень Президента, його роль у здійсненні виконавчої влади. На наш погляд, в процесі його вирішення слід виходити насамперед з потреби у розмежуванні політичної відповідальності між урядом та главою держави. За існуючої редакції Основного Закону провести таке розмежування на практиці досить складно, якщо взагалі можливо.
- Новий перегляд Конституції має вирішити і низку інших проблем, які не були вирішені в ході внесення змін до Конституції України в 2004 році. Йдеться, насамперед, про внесення змін до розділів, які стосуються засад системи адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування, засад побудови та функціонування судової гілки влади, доступу громадян до Конституційного Суду України, обмеження депутатської недоторканості тощо; цей перелік не є вичерпним
- В процесі перегляду Основного Закону слід виправити і ряд недоліків, допущених в ході конституційної реформи 2004 року — зокрема, в частині запровадження імперативного мандату, покладення на прокуратуру функцій загального нагляду, закріплення в тексті Конституції поняття парламентської більшості, наслідків її несформування або припинення діяльності.
- З необхідністю перегляду Конституції України на сьогодні погоджуються всі ключові гравці на політичній арені України. Немає принципових розбіжностей і щодо основних напрямів удосконалення Основного Закону. Основні розбіжності стосуються насамперед змісту конституційних змін в межах відповідних напрямів. У цьому контексті особливо гострою є дискусія щодо обсягу владних повноважень в руках глави держави, уряду і парламенту. Очевидно, що прагнення тих чи інших політиків «перетягнути ковдру» владних повноважень на себе, «проштотувати» зміни до Конституції у будь-який спосіб за існуючого в державі балансу політичних сил навряд чи закінчатимуться результативно, а якщо і закінчатимуться, то відповідні зміни навряд чи забезпечать консолідацію демократії, адже поділять політиків і суспільство в цілому на «переможців» і «переможе-них» у конституційній боротьбі. За таких умов питання чергового перегляду Конституції активізується одночасно із зміною політичної кон'юнктури та балансу сил.
- На сьогоднішній день можливими є декілька сценаріїв проведення конституційної реформи: 1) скасування змін до Конституції України 2004 року Конституційним Судом України; 2) схвалення змін до Конституції в порядку, визна-

ченому самою Конституцією; 3) внесення змін у позапарламентський спосіб у разі, якщо запропоновані зміни не будуть підтримані парламентом; 4) внесення змін до Конституції уповноваженим органом установчої влади. Імовірність скасування змін до Конституції органом конституційної юрисдикції, як і внесення системних змін до Основного Закону у тому числі в частині розподілу повноважень в трикутнику «глава держави — уряд — парламент» з урахуванням існуючої практики взаємин в межах цього трикутника виглядають малоімовірними. Винесення на референдум «за народною ініціативою» запропонованого «зверху» варіанту конституційних змін, без його попередньої підтримки парламентом, загострить політичну конфронтацію між ініціаторами відповідних змін та їх противниками, призведе до поляризації суспільства. Крім того, за відповідного сценарію розвитку подій цілком імовірно є ситуація, коли на референдум без належного обговорення і експертизи будуть винесені декілька проектів нової Конституції, результат всенародного голосування по яких може виявитись не прогнозованим. Зрештою, проведення загальнонаціонального референдуму може бути можливим лише за умови створення належної правової основи для проведення референдумів. Таким чином, позапарламентський спосіб внесення змін до Основного Закону через референдум, хоча і є цілком імовірним та можливим у світлі офіційного тлумачення змісту статті 5 Конституції, не є бажаним з огляду на потенційні наслідки внесених у такий спосіб змін.

- Як відзначалось, існує і четвертий спосіб перегляду Основного Закону — затвердження змін до Конституції України (нової редакції Конституції) уповноваженим установчим органом установчої влади — Конституційною Асамблеєю. Варто відзначити і те, що такий спосіб внесення змін до Основного Закону не є винаходом у загальносвітовій практиці. Очевидним позитивом цього підходу є зменшення кон'юнктурних політичних впливів на зміст конституційних положень, можливість врахування в ході перегляду Конституції інтересів суспільства, а не провідних центрів політичного впливу. Однак внесення змін до Конституції у такий спосіб потребує вирішення декількох питань правового та політичного характеру, у тому числі — внесення відповідних змін до Розділу XIII Конституції, прийняття Закону про Конституційну Асамблею, нової редакції Закону про всеукраїнський та місцеві референдуми тощо.
- Поглиблення конституційної реформи потребує не лише внесення змін до Конституції України та прийняття нових законів, спрямованих на її виконання, але і вжиття заходів, спрямованих на забезпечення виконання законів, зокрема — на підвищення рівня правової культури і освіти громадян, у тому числі посадових осіб, які застосовують право. Трансформація політичної та правової культури, орієнтація освіти (у тому числі і юридичної) насамперед на європейські стандарти і цінності є передумовою втілення в життя основоположних конституційних засад — верховенства права, соціальної орієнтованості діяльності держави тощо.

Коаліція неурядових організацій за ефективну конституційну реформу

Усвідомлення необхідності реформування Конституції на засадах системності та в інтересах громадян спонукало громадські організації до об'єднання своїх зусиль у розробці пропозицій щодо реформування Основного закону.

Наприкінці 2006 року була створена «Коаліція неурядових організацій за ефективну конституційну реформу», в яку увійшли провідні експертні організації та такі аналітичні центри, як Школа політичної аналітики, Український незалежний центр політичних досліджень, Комітет виборців України, Центр політико-правових реформ.

Наприкінці 2007 року «Коаліція неурядових організацій за ефективну конституційну реформу» запропонувала для ознайомлення та обговорення «Зелену книгу української конституційної реформи».

Конкретні рекомендації експертів, поданих в «Зеленій книзі української конституційної реформи», можна звести до реформування трьох основних напрямків: подальшого проведення конституційної, адміністративної та судової реформ.

При продовженні конституційної реформи в Україні автори вважають за доцільне відштовхуватися від проблем реалізації чинних конституційних положень. Адже без глибокого аналізу проблем реалізації чинної Конституції України будь-яка ініційована «згори» реформа Основного Закону приречена виключно на досягнення ситуативних результатів.

До таких критичних проблем автори «Зеленої книги» відносять регламентацію форми державного правління та взаємодію гілок влади. Докладніше з положеннями «Зеленої книги» можна ознайомитися також на сайті коаліції <http://www.spa.ukma.kiev.ua/konst/>.

Пропозиції КВУ

Щодо реформування виборчого законодавства і виборчої системи, зокрема експертами ВГО КВУ були оприлюднені в січні 2008 року такі позиції:

- Запровадити вибори до Верховної Ради України по відкритим регіональним спискам. Це сприятиме вирішенню проблем надмірної централізації партій, узурпації влади вузьким колом партійного керівництва, закритого складання списків кандидатів, відсутності взаємозв'язку між депутатами та виборцями;
- КВУ рекомендує проводити вибори депутатів місцевих рад за різними системами: обласних та міських рад обласних центрів — за пропорційною системою відкритих списків, інших місцевих рад — за мажоритарною системою. Депутати місцевих рад мають представляти інтереси виборців, громади, а не політичних партій, і повинні мінімально залежати від партійного керівництва в Києві;
- вибори до різних органів влади повинні бути розведені в часі. Одночасне проведення виборів до різних органів влади значно ускладнює їх організацію та зменшує контроль;
- розрізнені і суперечливі виборчі закони України мають бути уніфіковані та об'єднані в єдиний виборчий кодекс, котрий має складатися з загальної частини — однакової для всіх видів виборів, а також спеціальної — унікальної для кожного виду виборів і референдумів.

Громадська Рада України, Громадська Конституційна Рада (ГКР) та «Конституційний клуб» Ліберального Українського Клубу (ЛУК)

Здійснювалося обговорення конституційного процесу та висловлення пропозицій щодо змісту та механізмів прийняття нової конституції і в рамках інших інтелектуальних майданчиків.

Активну участь у громадському обговоренні напрямків та механізмів зміни Конституції беруть представники «Громадської Ради України», зокрема лідер партії «Нова сила» Юрій Збітнев.

Так 30 серпня голова Ю.Збітнев повідомив, що у Києві створено оргкомітет зі скликання Суверенних Конституційних Зборів за народною ініціативою, завданням яких є ухвалити нову Конституцію України з подальшим винесенням її на всенародний референдум. З цією метою у вересні-жовтні 2007 року пропонувалося провести відповідну установчу конференцію.

На думку, ініціаторів, нова Конституція України повинна писатися на певних засадах, які мають відрізнятись від радянських засад, що були раніше, та ліберальних, що є зараз. Як альтернативу було запропоновано націонал-консервативний або консервативний підхід, що дає можливість для розвитку держави, коли Конституція держави, як і сама держава, будується на звичаєвих, традиційних принципах.

На думку ініціаторів, Новий Суспільний Договір має базуватися на трьох принципах:

- конституційна мета держави — зростання корінного населення України та якості його життя (добробуту, культури, здоров'я);
- персональна відповідальність вищого керівництва держави за досягнення конституційної мети;
- системний контроль народу за діяльністю влади.

22 листопада 2007 року за ініціатииви «Громадської Ради України» відбулась нарада лідерів майже 30 позапарламентських політичних партій щодо процедури скликання легітимних Конституційних зборів.

Учасники наради висловили стурбованість наростанням кризових явищ в суспільстві та політичною нестабільністю. Екологічні та техногенні катастрофи набули системного характеру, що в цілому ставить під загрозу безпеку громадян та держави.

Основну причину цього політики вбачають в систематичному порушенні владною верхівкою Конституції України, відсутності стратегії національних інтересів, безвідповідальності та некомпетентності вищих посадових осіб, відсутності незалежного контролю та політичну корупцію.

Лідери партій висловили думку, що єдиним виходом із ситуації є корінна зміна системи влади шляхом розробки і ухвалення нової Конституції України через механізм скликання Конституційних Зборів.

Є.Золотарьов висловив думку, що сьогоднішня криза — це шанс для суспільства «перезаснувати державу» шляхом запровадження Нового Суспільного Договору, в якому, зосередитися, передусім, на питанні процедури ухвалення Нової Конституції.

Ця тема була розвинена у грудні 2007 року в рамках ЛУК, який ініціював проведення «круглого столу» на тему: «Конституція -2008. Ліберальний прорив чи бюрократ-

тична консервація». Основна думка, яка біла висловлена його учасниками, полягала у такому: оскільки чинна Конституція України не відповідає нинішньому стану суспільства, свідченням чого є безперервні політичні, соціальні та економічні кризи, необхідність змін очевидна, але новий Основний Закон має бути розроблений і ухвалений установчим органом, який виражатиме волю громадян, а не політичних гравців. Нову Конституцію слід ухвалювати шляхом проведення Конституційних або Установчих зборів, а починати треба з визначення процедури їх проведення. З цією метою потрібно скликати велику міжпартійну нараду, на якій буде представлено механізм скликання конституційних зборів і запропоновано сім кроків, які треба зробити для прийняття нової Конституції, а також сформульовано певні постулати, котрі пояснять, навіщо це виборцю, правлячій еліті, бізнес-еліті тощо.

За словами керівника ініціативи скликання конституційних зборів Юрія Збітнева, сьогодні існує понад 600 громадських організацій, які підтримують ідею конституційних зборів.

7 лютого 2008 року в УКРІНФОРМІ Ліберальний Український Клуб (ЛУК) презентував свій проект — «Конституційний клуб». Як повідомив співкоординатор ЛУКу Євген Золотарьов, проект Конституційного клубу був створений з метою моніторингу, аналізу та розробки пропозицій, які стосуються конституційного процесу в Україні, як одного з найважливіших напрямів в її розвитку.

Також на засіданні була представлена інноваційна модель Конституції незалежного експерта Володимира Золотарьова. Автор проекту пропонує розглядати Конституцію як договір, який громадяни можуть підписувати за бажанням. Але у разі підписання громадяни повинні сплачувати державний або судовий збір, вважає політолог.

В.Золотарьов представив модель нової демократії, яку назвав прото-конституцією, визначивши основні пункти, «без чіткого виконання яких система не працюватиме ніколи».

Зокрема, в них говориться про те, що громадяни матимуть право голосу лише у випадку, якщо беруть участь у фінансуванні програм місцевої або центральної влади. Фінансування ж місцевих проектів дає право обирати лише на місцевих виборах. Також політолог запропонував на виборах суддів керуватись принципом «одна людина — один голос», де братимуть участь ті, хто платить «державний збір». Сплату податків політолог не передбачає, крім вище згаданих платежів. Головною ж інновацією запропонованої моделі Конституції — є принцип «все сплачуємо самі».

21 лютого 2008 року у Києві Р. Кухарук, Б. Халецький і Ю. Збітнев, О. Матківський створили Громадську Конституційну Раду (ГКР), метою задекларовано забезпечення участі громадськості у демократичному процесі створення та обговорення нової редакції Конституції України та порядку її ухвалення. Формою реальної реалізації установчої функції народом, члени ГКР вважають Конституційні збори або Конституційну Асамблею, що представляла б різні політичні, громадські, бізнесові, релігійні, наукові та інші кола суспільства. Конституційні збори або Конституційна Асамблея була б представницьким органом, в який народ обрав своїх представників.

У 2008 року ЛУК в рамках проекту Конституційного клубу та ГРУ активно обговорювалася тема щодо ролі парламенту у Конституційній реформі та доцільність її проведення поза межами ВР.

Громадянська Асамблея України (ГАУ)

24 липня 2007 року у Києві пройшло зібрання учасників Громадянської Асамблеї України (ГАУ), яка репрезентує близько 350 громадських об'єднань. Вони констатували, що політична криза 2007 року була невідворотною і визначалася з низкою її політичних, юридичних, соціальних та культурних чинників.

Головною небезпекою політичної кризи визначили відсутність правил гри, які поділяються усіма громадянами і яких дотримуються усі політики. На рівні центральної влади відбулася фактична руйнація правового поля, а відповідно, правового каркасу держави, яким є Конституція, відбулось повне відчуження влади від громадян, перетворення влади на товар.

Учасники ГАУ заявили про необхідність прийняття нової Конституції, яка має реалізувати запит громадян на становлення й розвиток української держави.

Учасники ГАУ вимагали від Президента України, інших посадових осіб та провідних політичних сил:

- Ухвалення змін до Конституції які передбачатимуть скликання установчих зборів — Конституційної Асамблеї, для прийняття нової Конституції України, делегати якої не будуть мати права обиратись до будь-яких органів державної влади протягом 10 років і ухвалять основний закон не для себе чи своїх партій, а для громадян держави. У випадку невиконання цієї вимоги ми будемо ініціювати проведення референдуму прямої дії згідно ст. 72 Конституції України, щодо зміни ст. 155, 156 Конституції України для запровадження інституту Конституційної Асамблеї.
- Проведення громадських обговорень концепцій і проектів Конституції України та підготовки нової Конституції як нового суспільного договору між громадянами України та ефективної моделі державного управління, яка здатна забезпечити успішний саморозвиток українського суспільства та конкурентноздатної економіки.
- Впровадження змін до законодавства України, що передбачатимуть:
 - Створення ефективних інструментів впливу громадян на органи влади та контролю громадян за їх діями та діями їх посадових осіб, зокрема через ухвалення нової редакції Закону «Про об'єднання громадян».
 - Повернення громадянам права прямої участі у виборах без посередництва партій, запровадження системи відкритих регіональних списків або часткового повернення мажоритарної виборчої системи (в першу чергу при формуванні органів місцевого самоврядування), скасування партійного імперативного мандату.
 - Створення дієвих механізмів відповідальності представників влади, що обираються громадянами, за невиконання та недотримання передвиборчих програм, включаючи позбавлення посади чи мандату.
 - Реформу системи публічної адміністрації, розбудову системи незалежного судочинства, забезпечення незалежності спеціальних органів державної влади, які мають забезпечувати реалізацію прав громадян, свободу слова та баланс між владою і опозицією.

21 червня 2008 р. в Києві відбулася Громадянська Асамблея України «Нова Конституція: позиції громадянського суспільства», на якій було презентовано напрацьовані на регіональних круглих столах позиції щодо процесу та змісту конституційної реформи. Участь в Асамблеї взяло понад триста представників громадських організацій, експертів, громадських активістів та журналістів з усіх регіонів України.

В прийнятій резолюції наголошувалося на необхідності припинити політичні маніпуляції на темі Конституційної реформи, широкого залучення громадськості до обговорення як змісту реформи так і процедури її проведення.

Особливу увагу було зосереджено на необхідності створення органу Установчої влади, а саме Конституційної Асамблеї для розробки та ухвалення нової Конституції України, делегати якої обиратимуться на прямих виборах та не матимуть права обиратись чи призначатись до вищих органів державної влади протягом 10 років.

Громадянський конституційний комітет (ГКК)

5 грудня 2007 р. в інформаційному агентстві УНІАН в Києві пройшла прес-конференція, присвячена необхідності прийняття нової Конституції України на Конституційній Асамблеї. У ній взяли участь Юрій Збітнев, Віктор Мусіяка, Олексій Гарань, Ігор Когут, Анатолій Пінчук, Володимир Горбач та Ігор Коліушко. «Семєро представників громадянського суспільства», як їх відрекомендував І. Коліушко, зібралися, щоб привернути увагу громадськості на напрямки, в яких доцільно шукати зміни Конституції. І щоб ці зміни були в інтересах суспільства, а не окремих політичних сил.

До складу ГКК увійшли провідні громадські експерти:

- В. Артеменко, експерт Інституту громадянського суспільства;
- О. Гарань, професор політології Національного університету «Києво-Могилянська академія»;
- В. Горбач, політичний аналітик Інституту Євроатлантичного співробітництва;
- Є. Захаров, співголова Харківської правозахисної групи;
- Ю. Збітнев, голова Громадського оргкомітету зі скликання Установчих зборів;
- Ю. Кириченко, керівник проектів Центру політико-правових реформ;
- І. Когут, Голова ради Лабораторії законодавчих ініціатив;
- І. Коліушко, Голова правління Центру політико-правових реформ;
- В. Мусіяка, професор кафедри цивільно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»;
- А. Пінчук, Президент Українського центру розвитку зовнішньоекономічних відносин;
- І. Попов, Голова правління Комітету виборців України;
- Ю. Тищенко, керівник програм розвитку громадянського суспільства УНЦПД;
- А. Ткачук, Голова Інституту громадянського суспільства.

На думку членів Комітету, необхідно провести успішну конституційну реформу з широким громадським обговоренням та безпосередньою участю політично незаангажованих експертів-конституціоналістів; саме громадяни мають сформувавши суспільне замовлення на нову Конституцію. Після чого необхідно укласти суспільний договір між владою та громадянами, закріпленого новою редакцією Конституції.

Метою Громадянського конституційного комітету (ГКК) є не тільки ухвалення нової редакції Конституції України, але й забезпечення її дотримання усіма органами влади, фізичними та юридичними особами в Україні.

На думку членів ГКК саме Верховна Рада VI-го скликання мала ухвалити зміни до Конституції, які передбачатимуть лише скликання установчих конституційних зборів — Конституційної Асамблеї для прийняття нової Конституції України.

Делегати обрані громадянами Конституційної Асамблеї мають бути позбавлені права обиратися до будь-яких органів державної влади протягом наступних 10 років і ухвалити Основний Закон не для себе чи своїх партій, а в інтересах громадян і суспільства.

Ухвалена Конституційною Асамблеєю Конституція після широкого громадського обговорення має бути введена в дію рішенням Всеукраїнського референдуму прямої дії. Після цього мають бути проведені почергові вибори центральних та місцевих органів влади.

Суть положень про Конституційну Асамблею була внесена у якості законопроекту, поданому депутатами від БЮТ М.Томенком та від НУНС Т.Стецьківим і В.Стретовичем. Слід зазначити, що його автором є Ю.Кириченко (ЦППР). В ньому зазначено, що Конституційна асамблея формується у складі 300 осіб, яких обрано на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на засадах комбінованої виборчої системи відповідно до цього закону. Зокрема, 100 осіб обираються у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у народні обранці від політичних партій чи їхніх блоків, 81 — на засадах мажоритарної системи відносної більшості: по три народних обранці від Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у відповідних багатомандатних округах, і 119 — на засадах мажоритарної виборчої системи відносної більшості в одномандатних виборчих округах з приблизно рівною кількістю виборців у них. Не можуть бути обраними до Конституційної асамблеї Президент України, народний депутат України, член Кабінету Міністрів України і його заступник, керівник центрального органу виконавчої влади і його заступник, суддя Конституційного суду України або судів загальної юрисдикції, а також громадянин, який має судимість за скоєння умисного злочину. Конституційна асамблея покликана внести зміни до Конституції виходячи зі стратегічних і громадських інтересів, а не з корпоративних інтересів чинних політиків.

20 червня 2008 року Громадянський конституційний комітет затвердив, на своєму черговому засіданні, проект «Білої книги Української конституційної реформи», який підготував колектив ЦППР.

«Біла книга» стала наслідком громадських обговорень «Зеленої книги» українського конституціоналізму та її логічним продовженням.

Текст «Білої книги» отримали учасники згаданої вище II Громадянської асамблеї України, що відбулася 21 червня у Києві.

Основні пропозиції «Білої книги»

Щодо форми державного правління:

- Залишатися в межах змішаної форми державного правління.
- Змінити роль Президента в механізмі державної влади, перетворивши її на контрольно-церемоніальну з деякими стримуючими повноваженнями у сфері законодавчої діяльності та деякими кадровими повноваженнями в сфері виконавчої влади, а також повноваженнями щодо виходу з кризових явищ у державному механізмі.
- Передати визначальні повноваження щодо формування та реалізації державної політики Уряду. За Президентом України залишається вплив на формування зовнішньої та безпекової політики.

Щодо порядку формування Уряду:

- Запровадження конструктивного вотуму недовіри Уряду.

У сфері парламентаризму:

- Обговорення можливості запровадження двопалатного парламенту, обидві палати якого формуються шляхом всеукраїнських загальних виборів.
- Повернення до чотирирічного строку повноважень Парламенту з фіксованим встановленням чергових парламентських виборів.
- Запровадження такої форми парламентського контролю за діяльністю Уряду як інститут інтерпеляції (запит до міністра або Прем'єр-міністра щодо питань реалізації державної політики, відповідь на який обов'язково обговорюється в Парламенті). При двопалатній побудові Парламенту інтерпеляція подається від групи депутатів нижньої палати, наприклад, у кількості, не меншій від мінімальної чисельності фракції у нижній палаті Парламенту.
- Скасування «імперативного мандату» народних депутатів України, тобто вилучення з підстав дострокового припинення повноважень народного депутата його невходження або вихід із складу депутатської фракції (блоку), від якої його було обрано.
- Обмеження депутатської недоторканності вимогою надання згоди Парламентом (чи відповідною палатою Парламенту) на затримання чи арешт народного депутата до винесення вироку суду щодо нього.
- Надання народним депутатам права суміщати свій мандат з роботою в Уряді (на посадах членів Кабінету Міністрів, заступників міністрів, тобто на політичних посадах у виконавчій владі).
- Зміна порядку прийняття рішень Парламентом. Встановити, що за загальним правилом рішення приймаються відносною більшістю голосів, тобто коли «за» проголосує більше ніж «проти», як у більшості європейських парламентів. При цьому можна встановлювати кворум обов'язкової мінімальної присутності депутатів на засіданні (наприклад, 2/3 або 1/2). Такий порядок голосування уможливило нормальну роботу Парламенту навіть у випадках незначної (навіть в один голос) переваги більшості над меншістю.
- Запровадження різних видів законів: конституційні, органічні та звичайні, для прийняття яких встановлюється різна процедура.

Щодо Президента України

- Повернення до фіксованого часу проведення президентських виборів.
- Спрощення процедури імпічменту Президента України шляхом зведення її до суто парламентської.
- Обмеження повноважень Ради РНБОУ. Президент України скликає Раду лише у разі оголошення стану, який загрожує національній безпеці та обороні.

У системі органів виконавчої влади:

- Закласти принцип розмежування політичної та адміністративної сфер у організації виконавчої влади.
- У зв'язку з завершенням в основному приватизації державного майна, доцільно покласти на Фонд державного майна відповідальність також за збереження і законне використання землі та інших природних ресурсів, у зв'язку з чим змінити його назву на Фонд державного майна та ресурсів.
- Конкретизувати склад Уряду шляхом встановлення кількості віце-прем'єр-міністрів.
- Забезпечити функціонування місцевих державних адміністрацій лише на одному рівні адміністративно-територіального устрою та встановити основи їх статусу як місцевих органів виконавчої влади префекторального типу.

Щодо адміністративно-територіального устрою:

- Замінити термін «територіальний устрій» на термін «адміністративно-територіальний устрій».
- Встановити, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах повсюдності місцевого самоврядування (міське самоврядування поширюється на всю територію України, окрім територій зі спеціальним статусом).
- Обговорити варіанти регіонального поділу території України:
 - не закріплювати в Конституції поділ території України на конкретні регіони;
 - закріпити поділ території України на 14—16 регіонів;
 - залишити існуючий поділ території України на 24 області.
- Обговорити можливість встановлення спеціального статусу Київського (столичного) округу, ліквідації або трансформації спеціального статусу м. Севастополя.
- Забезпечити поділ України приблизно на 150 районів із середньою чисельністю населення 250 тис., не враховуючи великих міст, які не підлягатимуть поділу на адміністративні райони, а лише на муніципальні.

Щодо місцевого та регіонального самоврядування:

- Визначити місцеве самоврядування не тільки правом, але і спроможністю територіальної громади — жителів села, об'єднання сіл (округи), міста самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.
 - Для цього встановити вимогу щодо достатності (адекватності) матеріальних та фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування для реалізації власних і делегованих повноважень.
- Надати всеукраїнським об'єднанням територіальних громад часткове право за-

конодавчої ініціативи — вносити поправки до проектів актів Парламенту з питань, які стосуються сфери місцевого самоврядування.

- Визначити ради регіонів органами регіонального самоврядування та перебачити створення виконавчих комітетів цих рад.

У сфері правосуддя:

- Заснувати систему судів загальної юрисдикції у повній відповідності до принципів спеціалізації, територіальності та інстанційності.
- Запровадити безстрокове призначення суддів у суди загальної юрисдикції. Для окремих категорій суддів може запроваджуватися випробувальний термін до трьох років. Процедура призначення суддів, у тому числі на посаду до суду вищого рівня, має бути конкурсною.
- Відновити інститут призупинення повноважень судді у разі звинувачення його у вчиненні злочину з рішенням Вищої ради юстиції.
- Створити Дисциплінарну комісію суддів.
- Встановити, що Голову Верховного Суду України, голову вищого спеціалізованого суду, їхніх заступників обирають на посаду та звільняють з посади шляхом таємного голосування збори суддів відповідного суду. Голів місцевих та апеляційних судів та їхніх заступників призначатиме на посаду за результатами конкурсу та звільнятиме з посади Вища рада юстиції в порядку, встановленому законом.
- Змінити підхід до формування Вищої ради юстиції. Вища рада юстиції має складатися з двадцяти одного члена, серед яких головує Президент України.

У сфері охорони та захист Конституції України

- Гарантувати принцип безперервності роботи Конституційного Суду України шляхом ротації третини складу Конституційного Суду кожні три роки та встановлення правила, що повноваження судді Конституційного Суду у випадку настання йому 65 років припиняються з моменту вступу на посаду його наступника, тобто нового судді Конституційного Суду.
- Право призначати по дев'ять суддів Конституційного Суду надати Парламенту (при двопалатному Парламенті — на спільному засіданні палат Парламенту) та Президенту.
- Наділити фізичних та юридичних осіб правом звернення до Конституційного Суду з конституційними скаргами щодо порушення їх прав і свобод.
- Розширити повноваження Конституційного Суду України конституційними спорами щодо конституційності дій (бездіяльності) Парламенту, Президента, Уряду при здійсненні ними своїх конституційних повноважень. При цьому наділити правом звернення до Суду лише можливих учасників цих конфліктів — Парламент, Президента, Уряд.

Пропонується також встановити механізм здійснення установчої влади народу шляхом прийняття нової Конституції України.

Прийнята Конституційною Асамблеєю Конституція України остаточно ухвалюється на всенародному референдумі.

Більш докладно: http://constitution.net.ua//index.php?option=com_content&task=view&id=678&Itemid=59.

Деякі висновки

- Більшість інституцій громадянського суспільства вважає за можливе проведення паралельно конституційної, адміністративної та судової реформи, і лише деякі налаштовані радикально (члени ГКР).
- Більшість інституцій громадянського суспільства вважає за необхідне суттєвого вдосконалити механізм взаємодії законодавчої та виконавчої влади:
 - чітко розмежувати функції та повноваження гілок влади, як варіант — запровадження двопалатного парламенту, вдосконалення механізму інвестиції уряду, передбачення конструктивного вотуму недовіри, звуження депутатського імунітету, скасування імперативного мандату, запровадження системи біометричної процедури голосування, інституційне унеможливлення суміщення посади депутата з іншою діяльністю, запровадження чіткої і жорсткої системи персональної відповідальності посадових осіб;
 - прийняття низки конституційних законів та вдосконалення існуючих щодо формування, структури та порядку діяльності парламенту, уряду, опозиції,
 - інституційне визначення статусу та повноважень апарату (секретаріату) Президента,
 - приведення у відповідність до європейських норм положення про прокуратуру,
 - запровадження необхідних конституційних змін для подальшого ефективного реформування судової та адміністративної реформ, приведення положення Конституції щодо місцевого самоврядування у відповідність до Європейської хартії місцевого самоврядування, запровадження системи громадського контролю за діяльністю державних інституцій).
- Більшість інституцій громадянського суспільства вважають за потрібне створення спеціального установчого органу для ефективного впровадження всіх вищевказаних напрямків реформування, оскільки тільки представники політичних сил, присутніх в парламенті, не спроможні прийняти подібні зміни, оскільки вони стосуються обмеження їх повноважень та накладання на них персональної відповідальності за вчинені дії; установчий орган з впровадження змін до Основного Закону пропонується запровадити на принципах фаховості, пропорційності, відкритості, прозорості та передбачуваності його функціонування за обов'язкової участі значної кількості представників громадянського суспільства.

ПРИЧИНИ ІГНОРУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАДОЮ ПРОПОЗИЦІЙ НЕУРЯДОВОГО СЕКТОРУ

Доводиться констатувати, що інституції громадянського суспільства та органи влади ще не досягли високого рівня ефективності у своїй співпраці. Основними перешкодами на шляху до досягнення цієї мети з боку влади і політичних сил є наступні:

- не закріплено конституційно в обов'язках парламенту чи іншого органу державної влади забезпечення громадської участі у ході підготовки та прийняття законодавчих актів, покликаних регулювати основні суспільні відносини в державі; з безпосередніх форм участі громадян в законодавчому процесі передбачено лише проведення референдумів;
- не закріплено конституційно право народної правотворчої ініціативи (свої напрацювання щодо змін до Конституції та законів України представники громадських організацій та громадяни мають вносити через депутатів парламенту, що може призводити до викривлення первинного змісту ініціативи);
- відсутність глобального, цілісного, стратегічного мислення сучасної політичної еліти (мислення в категоріях отримання найбільших тактичних політично-економічних переваг та гарантій їх подальшого збереження, призвело до системної кризи в державі; кон'юнктурно функціонують органи, покликані фахово розробляти внутрішню державну політику, керівники цих органів обираються не за досвідом та професійністю, а використовуються у якості інструмента політичної боротьби);
- відсутність паритетних відносин між владою та громадськістю (влада не розглядає громадськість у якості повноправного партнера, в першу чергу через відсутність усвідомлення необхідності запровадження таких відносин та політичної волі у осіб, які займають ключові державні посади; ці аспекти відносин постійно відносяться не до пріоритетного кола питань можновладців);
- низька поінформованість представників владних структур, що приймають державні рішення, про діяльність відповідних НУО, про напрямки та результати їх діяльності, через неефективну діяльність наукових державних установ, які покликані надавати відповідну інформацію;
- відсутність зацікавленості органів влади у налагодженні такої співпраці («короткозорість» функціонерів середньої ланки владних структур та інертність їх свідомості відносно обов'язків покладених на них, небажання здійснювати додаткові дії по встановленню партнерських стосунків з НУО);
- показовість більшості державних консультаційних форм взаємодії з громадськістю (діяльності консультативно-дорадчих органів, публічних обговорень, вивчень громадської думки), з метою проходження певних порогових умов висунутих міжнародним співтовариством;
- відсутність механізмів реального впливу громадян та громадських інституцій та громадян на владу в період між виборами (відсутність реально діючого механізму відкликання обраного дискредитованого суб'єкта (партія/депутат));

- відсутність усвідомлення з боку влади у необхідності запровадження незалежного моніторингу за діяльністю органів влади, інституціями громадянського суспільства з метою покращення процесів та результатів дій влади;
- відсутність дієвих механізмів громадського контролю за діями влади, який стимулюватиме відповідальність владних суб'єктів, що позитивно впливатиме на підвищення професійних та етичних якостей державних службовців; що в свою чергу призведе до зменшення показників корупції в органах влади;
- відсутність правових прозорих механізмів з надання громадськими організаціями послуг (дослідницьких, моніторингових, контрольних та соціальних) та їх матеріального забезпечення.

Є певні застереження з боку влади і стосовно здійснення послідовної співпраці з організаціями та представниками громадянського суспільства:

- залежність напрямків досліджень чи проектів НУО від зовнішнього замовлення (міжнародні фонди), що відповідно сприяє відсутності системності в роботі громадських інституцій;
- використання інституцій громадянського суспільства, як інструмента в політичній боротьбі;
- використання деякими лідерами інституцій громадянського суспільства (колишніми/теперішніми політиками, урядовцями) у якості платформ для подальшого політичного реваншу.

ВИСНОВКИ

З метою використання потужного інтелектуального та ресурсного потенціалу інституцій громадянського суспільства для творення ефективної національної державної політики, необхідно:

- конституційно закріпити серед обов'язків певного органу державної влади положення про створення умов для забезпечення громадської участі у ході підготовки та прийняття законодавчих актів, покликаних регулювати основні суспільні відносини в державі, передбачивши механізми, які б забезпечували незаангажованість та неупередженість громадської участі у прийнятті державних рішень;
- конституційно закріпити право народної правотворчої ініціативи, забезпечивши механізми запобігання маніпуляцією цією нормою;
- забезпечити участь інституцій громадянського суспільства у розробці довгострокової стратегічної програми національного, соціально-економічного розвитку держави з урахуванням національних інтересів, як в сучасних геополітичних та економічних умовах, так і на майбутнє;
- забезпечити реальну участь з паритетним представленням провідних інституцій громадянського суспільства у розробці змін та доповнень до Конституції (Концепції нової Конституції, проекту нової Конституції);
- запровадити та реалізовувати партнерські паритетні відносини між владою та громадськістю шляхом підписання Суспільної Угоди між державними інституціями та інституціями громадянського суспільства, щодо чітких, прозорих, передбачуваних правил взаємодії держави та громадянського суспільства;
- запровадити ефективні механізми комунікацій для обміну інформацією (як частину Суспільної угоди; розробити спільний інформаційний портал, запровадити електронну розсилку тощо);
- матеріально заохочувати представників органів влади до налагодження співпраці з громадськими інституціями;
- запровадити механізми реального впливу громадян та громадських інституцій на владу в період між виборами (за допомогою реально діючого механізму відкликання обраного дискредитованого суб'єкта (партія/депутат));
- запровадити механізми незалежного моніторингу діяльності органів влади інституціями громадянського суспільства з метою покращення процесів та результатів дій влади;
- запровадити дієві механізми громадського контролю за діями влади, внаслідок яких з'явиться певна відповідальність;
- законодавчо закріпити та запровадити прозорі механізми з надання громадськими організаціями послуг (дослідницьких, моніторингових, контрольних та соціальних) та їх матеріального забезпечення;
- організаціям громадянського суспільства необхідно об'єднуватися в коаліційні структури з відстоювання інтересів представників різних верств населення, запровадити критерії прозорості в діяльність подібних об'єднань, створити

умови для надання неупереджених рекомендацій від громадськості. Представники громадянського суспільства мають стати взірцем чесності та незаангажованості для суспільства та представників політичних еліт, в інших випадках, представники упереджених НУО мають переходити у політичні або бізнесові структури;

- ЗМІ мають активно висвітлювати діяльність НУО чесно та неупереджено, сприяючи тим самим очищенню рядів громадського сектору, від кон'юнктурних та кишенькових громадських організацій.

Представники громадськості вважають, що неучасть інститутів громадянського суспільства в процесах реформування Конституції унеможливило проведення повноцінної конституційної реформи, спрямованої на врахування інтересів людини, її прав і свобод, а також об'єктивну оптимізацію владного механізму.

Протягом останнього року на рівні уповноважених органів державної влади не відбулося істотних зрушень в напрямку розробки цілісного тексту нової редакції Основного Закону. Такому розвитку подій сприяло кілька чинників, серед яких найперше слід виділити загальну політизованість конституційного процесу, нав'язану провідними політичними партіями, а також використання проектів конституційних змін для тиску на політичних конкурентів. Такий кон'юнктурний підхід унеможливило вироблення сучасного, якісного, збалансованого проекту конституційних змін.

На сьогодні «третій сектор» напрацював достатню кількість не лише практичних рекомендацій, а й проектів конституційних змін, які могли б стати точкою компромісу для провідних парламентських політичних партій. Немало слушних напрацювань було підготовлено позапарламентськими партіями.

Натомість тема конституційної реформи майже випала з офіційного політичного дискурсу, а жодна політична сила першого ешелону не дала підстав повірити в серйозність своїх намірів щодо редагування Основного Закону у декларованому напрямку — кращого забезпечення прав і свобод людини та оптимізації владного механізму.

В зв'язку з цим Школа політичної аналітики, Український незалежний центр політичних досліджень і Комітет виборців України закликають представників громадського сектору спільно перейти до тактики «громадського лобювання» ідеї проведення конституційної реформи. Це передбачатиме здійснення активного громадського та інформаційного тиску на політикум з метою підготовки та винесення на державний порядок денний компромісного проекту конституційних змін.

У політичних умовах, що склалися, громадський сектор має актуалізувати тему конституційної реформи і примусити владу почути себе.

«ГРОМАДСЬКЕ ЛОБІЮВАННЯ» КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПЕРЕДБАЧАТИМЕ:

- Прийняття на круглому столі відозви до українських політичних партій із закликом визначитися щодо бажаної моделі конституційного ладу та оптимального шляху внесення необхідних змін до Конституції України, розкривши відповідні питання в текстах передвиборчих програм на найближчих виборах;
 - У тексті відозви закликати майбутніх парламентаріїв створити у Верховній Раді депутатського об'єднання «Конституція-2009».
- Прийняття звернення до наукової спільноти з пропозицією приєднатися до громадського лобіювання ідеї реформування Конституції України шляхом формування відповідної громадської думки та підготовки пропозицій для органів державної влади.
- Винесення на громадське обговорення (*в т. ч. на круглому столі*) ідеї створення громадського комітету «Конституція-2009», який здійснюватиме постійний інформаційний супровід теми конституційної реформи.
 - Створення спеціального громадського моніторингового органу задля контролю за станом проведення конституційної реформи.
- Координацію спільних дій неурядового сектору в інформаційній площині з лобіювання теми конституційної реформи.
- Цілеспрямовану роботу з парламентськими фракціями з метою актуалізації тематики конституційних змін.
- Участь представників «третього» сектору в роботі профільних парламентських комітетів.
- Проведення спільних кампаній «direct mail».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна Рада УРСР; Постанова від 24.10.1990 № 405-XII.
2. Про Комісію по розробці нової Конституції Української РСР.
3. Верховна Рада України; Постанова від 22.04.1992 № 2293-XII.
4. Про обрання співголовою Комісії по розробці нової Конституції України Голови Верховної Ради України Плюща І. С.
5. Верховна Рада УРСР; Постанова від 19.06.1991 № 1213-XII Про Концепцію нової Конституції України.
6. Верховна Рада УРСР; Закон від 05.07.1991 № 1295-XII Про Президента Української РСР.
7. Верховна Рада України; Закон від 26.03.1992 № 2234-XII Про внесення змін до Закону Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування».
8. П О С Т А Н О В А В Е Р Х О В Н О Ї Р А Д И У К Р А І Н И Про проект нової Конституції України від 1 липня 1992 року № 2525-XII, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 37, ст. 550).
9. Головатий С. Конституційний Договір як складова новітнього конституційного процесу в Україні // Конституція незалежної України. В 3-х кн. — К., 1995. — Кн. 1.
10. П О С Т А Н О В А В Е Р Х О В Н О Ї Р А Д И У К Р А І Н И Про проект нової Конституції України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, № 42, ст. 403).
11. Верховна Рада України; Закон від 07.10.1993 № 3488-XII Про назву, структуру і кількісний склад нового парламенту України.
12. Молчанов М. Політична культура України // Сучасність. — 1995. — № 10.
13. Головатий С. Конституційний процес: Україна на переході до демократії // Конституції нових держав Європи та Азії. — К., 1996.
14. Верховна Рада України; Постанова від 21.10.1994 № 227/94-ВР.
15. Про кандидатури до складу Комісії по опрацюванню проекту нової Конституції України (Конституційної комісії України).
16. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 18. — 13 травня. — С. 133.
17. Головатий С. Конституція України 1996 року як складова конституційної спадщини Європи // Конституція незалежної України. В 3-х кн. — К.: Право, 1997. — Кн. 2.
18. М. Козюбра, Проект Конституції України в редакції від 15 листопада 1995 року. // Конституція незалежної України. В 3-х кн. — К.: Право, 1997. — Кн. 2.
19. Ф. Бунчак, Проект Конституції України в редакції від 24 лютого 1996 року, схвалений Конституційною Комісією 11 березня 1996 року. // Конституція незалежної України. В 3-х кн. — К.: Право, 1997. — Кн. 2.

20. Конституція України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) Документ 254к/96-вр, остання редакція від 16.04.2008, чинний.
21. Закон України Про внесення змін до Конституції України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, № 2, ст.44).
22. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України, 28 квіт. 1992 р. // Голос України. — 1992. — 12 серп.
23. П О С Т А Н О В А В Е Р Х О В Н О Ї Р А Д И У К Р А Ї Н И Про Державну програму розвитку законодавства України до 2002 року Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст. 38).
24. Проект Закону про внесення змін до Конституції України № 4180 від 19.09.2003.
25. Проект Закону про внесення змін до Конституції України № 3207-1 від 01.07.2003.
26. Проект Закону про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року, 6372-д від 07.12.2004.
27. ВИСНОВОК КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 140, 141, 142, 143 Конституції України) м. Київ, Справа № 1-16/2005, 7 вересня 2005 року № 1-в/2005.
28. Проект Закону про внесення змін до Конституції України № 0900 від 25.05.2006.
29. Проект Закону про внесення зміни до Конституції України (щодо обмеження депутатської недоторканності) 1375 від 18.01.2008.
30. Проект Закону про внесення зміни до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб) 1375-1 від 08.02.2008.
31. Президент України; Указ, Положення від 27.12.2007 № 1294/2007.
32. Конституція (Основний Закон) України, Проект Конгресу Українських Націоналістів. — Київ, 1994.
33. Проект Конституційного Комітету УРП, Конституція України, газета «Самостійна Україна», від 28 березня — 3 квітня 1995 року
34. Основний закон усіх примирить. Християнські демократи пропонують свій проект, автори В. Костецький, В. Шишкін, В. Журавський. // Голос України. — 1995. — 16 березня.
35. Проект Конституції (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної республіки, пропонується фракцією комуністів у верховній Раді України // Голос України. — 1995. — 25 липня року. — № 136.
36. Проект Конституції (Основний Закон) України, проект СПУ // Товариш. — 1993. — № 43 (жовтень).
37. Національна Конституція (проект Всеукраїнського об'єднання «Свобода»)// — http://www.tiahnybok.info/dokumenty_inshi/dookument003930.html.

38. Конституція Української народної республіки (України — Україні-Руси) альтернативний і перспективний народний варіант. — К., 2003. — С.23.
39. Конституція України (модельний проект) // Права людини. — 1994. — № 5.
40. «Парламентська відповідальність Уряду: світовий та український досвід» / Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Р.М. Павленко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2001. — 232 стор.
41. Д. Ковриженко. Парламентсько-президентська Україна 2006: якою вона буде? // http://www.parliament.org.ua/index.php?action=draft_art&dtopic=3&ar_id=1399&ch_id=&as=0
42. Лабораторія законодавчих ініціатив. Зелена книга українського парламентаризму. Інформаційно-аналітичне дослідження. http://www.parliament.org.ua/docs/files/8/1198772824_ans.pdf
43. Лабораторія законодавчих ініціатив. Матеріали до конференції 5 березня 2008 року. «Конституційна реформа та консолідована демократія: роль громадянського суспільства, влади та опозиції», Автори: Д. Ковриженко, О. Чебаненко, Н. Колодяжна, О. Гришук, В. Шрамович.
44. Декларація Громадянського конституційного комітету, 04.12.2007, http://constitution.net.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=25&Itemid=57.
45. Зелена книга української конституційної реформи: матеріали для громадського обговорення /ШПА при НАУКМА, ЦППР, УНЦПД, КВУ: За заг. ред. І. Коліушка, Ю.Кириченко. — К.: «Лікей», 2007. — 32.
46. Рекомендації щодо законодавчого забезпечення конституційної, адміністративної та судової реформ // ЦППР, Програма сприяння парламенту в Україні. — К.: Заповіт, 2007. — 52.
47. Позиція КВУ щодо реформування виборчого законодавства та виборчої системи. Конференція «Європейський демократичний доробок та розвиток виборчого законодавства України» // http://www.cvu.org.ua/?lang=ukr&mid=fp&id=1589&lim_beg=75.
48. Резолюція Громадянської Асамблеї України від 24.07.2007 <http://maidanua.org/wiki/index.php/%D0%93%D0%90%D0%A3:%D0%93%D0%90%D0%A3-2007>
49. Оргкомітет Суверенних Конституційних Зборів України, Київ, 30 серпня 2007 р.
50. Опубліковано в газеті Верховної Ради України «Голос України», 5 вересня 2007 року.
51. Приходько С. М. Рендюк П.Г. Політична участь громадян як основа демократичних процесів. — Полтава, 2005.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПАРТНЕРІВ ПРОЕКТУ

Школа політичної аналітики (ШПА) (<http://www.spa.ukma.kiev.ua/>) була заснована 24 березня 2002 року в Національному Університеті «Києво-Могилянська Академія» (НаУКМА). Була зареєстрована як неурядова організація і отримала власний правовий статус 31 березня 2003 року.

ШПА є незалежним аналітичним центром при Києво-Могилянській Академії, що об'єднує професійних дослідників у галузях політики, суспільних наук та політичних технологій, які мають значний досвід аналітичної, освітньої та дослідної діяльності. В ШПА на постійній основі працює 15 експертів, які координують та реалізують галузеві науково-прикладні проекти, а також на тимчасовій основі для виконання окремих видів робіт залучаються фахівці з державних науково-дослідних установ, неурядових організацій та волонтери. Мірою необхідності ШПА з навчально-просвітньою метою залучає до реалізації проектів студентів НаУКМА та інших вузів.

ШПА здійснює політичний аналіз останніх подій в Україні, аналіз українського галузевого законодавства, організовує і проводить тренінги для професійних аналітиків в політичній сфері, суспільних процесах та громадянській освіті.

ШПА отримувала фінансування для проведення радіопрограм; публікації науково-популярних посібників, брошур, журналів і бюлетенів з виборчої тематики та науково-прикладних досліджень; проведення семінарів, тренінгів і круглих столів з різноманітної тематики.

В 2003 році ШПА виступила співзасновником Коаліції «Новий вибір — 2004», яка мала на меті забезпечення вільних і чесних президентських виборів в Україні 2004 року.

Комітет Виборців України (КВУ) (<http://www.cvu.org.ua/>) — незалежна громадська організація, нейтральна до політичних партій та виборчих блоків. КВУ діє на засадах добровільності, рівності своїх членів, самоуправління, законності і гласності.

Місія КВУ — активізація громадян до участі в управлінні державою та реалізації їх конституційних прав.

Метою діяльності організації є не лише допомога конкретним людям у вирішенні їх конкретних питань, а й ініціювання інституційних змін, які могли б наблизити українське суспільство до демократичних стандартів.

Український Незалежний Центр Політичних Досліджень (УНЦПД) (<http://www.uscpr.kiev.ua/>) — неурядова позапартійна дослідницька організація, метою якої є аналіз внутрішньої та зовнішньої політики і конкретна інформаційна та консультативна допомога демократичним установам в Україні.

Діяльність УНЦПД охоплює всі найважливіші галузі суспільного життя України і концентрується на ключових його напрямках. Результатом роботи центру стали численні публікації, в яких подається інформація про учасників громадських рухів і політичних партій, висвітлюється діяльність представників партій у парламенті, розглядаються законодавчі основи партійної діяльності, перебіг адміністративного реформування української держави, питання свободи преси тощо.

Якою могла бути українська Конституція. Проекти громадянського суспільства/ШПА при НаУКМА, УНЦПД, КВУ:
За заг. ред. Н.В. Линник. — К.: «Лікей», 2008. — 64 с.

Художній редактор *Т. Мосієнко*

Видавець *Т. Мосієнко*
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2454 від 28.03.2006 р.
01133, Київ, б-р Дружби народів, 25
e-mail: tarasw@voliacable.com

Підписано до друку 27.11.08. Формат 60x84/8.
Папір офсет № 1. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 2,6. Обл.-вид. арк. 3,2.
Наклад 1500 прим. Зам. №

Видруковано з готових діапозитивів
в ОП «Житомирська облдрукарня»
10014, Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ЖТ №1
від 06.04.2006 р.

ПРОЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якою могла бути

Українська Конституція